

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ
ТЕЛАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Я. ГОГЕБАШВІЛІ
ІНСТИТУТ ПОЛІТОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В КРАКОВІ

**КРАХ СОЦІАЛІЗМУ В КРАЇНАХ
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА
ПРОБЛЕМИ ПОСТКОМУНІСТИЧНОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ**

Збірник матеріалів

Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції

25-26 квітня 2023 року

УДК 94(4-191.2-11)(043.2)

К78

Рекомендовано до друку Вченою радою Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя
(протокол №12 від 22 червня 2023 року)

Редакційна колегія:

Бровко Альона Григорівна – старший викладачкафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, кандидат історичних наук, старший викладач;

Давиденко Юрій Миколайович – в. о. завідувача кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, кандидат історичних наук, доцент.

Крах соціалізму в країнах Центрально-Східної Європи та проблеми
К78 посткомуністичної трансформації. Збірник матеріалів Міжнародної
наукової онлайн-конференції (25-26 квітня 2023 року). Ніжин:
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2023 р. – 81 с.

*Збірник містить тези та доповіді учасників Міжнародної наукової
онлайн-конференції «Крах соціалізму в країнах Центрально-Східної
Європи та проблеми посткомуністичної трансформації». Розрахований
на викладачів вищих та середніх закладів освіти, науковців, аспірантів,
студентів, учнів, краєзнавців, усіх тих, хто цікавиться міжнародними
відносинами та всесвітньою історією.*

УДК 94(4-191.2-11)(043.2)

© Колектив авторів, 2023

© НДУ імені Миколи Гоголя, 2023

ЗМІСТ

ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ КРИЗИ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СТРАТЕГІЇ ПОСТКОМУНІСТИЧНОГО ВИБОРУ КРАЇН

Кучменко Елеонора Миколаївна

*З історії науково-дослідницьких напрямків трансформації на
постсоціалістичному просторі..... 5*

Бровко Альона Григорівна

*Трансформація політичних систем країн Балтії: від комунізму до
демократії11*

«ОСІНЬ НАРОДІВ»: НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Давиденко Юрій Миколайович

Студентська молодь в опозиційному русі Польщі 70-80-ті рр. ХХ ст...15

Роцин Ігор Володимирович

*Гуманістичні ідеї Чеського національного відродження в ідеології
Празької весни.....18*

Гончарова Софія Олександрівна

"Осінь народів" національні особливості.....21

МІСЦЕ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В ПОСТЫПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

Мицик Лариса Миколаївна

United Germany in the geopolitical context of post-bipolar Europe.....27

Дудка Раїса Анатоліївна

Історія співробітництва МВФ з Румунією, Польщею та Україною....33

Прудько В'ячеслав Олександрович

Роль країн Центрально-Східної Європи в постбіполярному світі.....39

Михайленко Галина Миколаївна <i>Від пострадянської дійсності до війни: Херсонський вимір нового історичного досвіду</i>	44
Калабіна Крістіна Вадимівна <i>Місце та роль Польської Республіки в постбіполярний період</i>	48
Коноз Максим Вікторович <i>«Осіньнародів» у Польщі: шлях відкомунізму до демократії</i>	52
Хоменко Інна Анатоліївна <i>Цифрова дипломатія країн Центрально-Східної Європи у постбіполярний період: можливості, виклики й загрози</i>	57
Школьник Руслан Сергійович <i>Центрально-Східна Європа та НАТО: взаємовідносини та перспективи співпраці</i>	59
Каштанов Федір Сергійович <i>Особливості розвитку взаємовідносин України та ЄС в постбіполярний період</i>	63
Калитка Сергій Сергійович <i>Локальні війни в постбіполярний період</i>	66
Шовкун Павло Олександрович <i>Зовнішньополітична стратегія Польщі в 1991-2023 роках: критичний аналіз</i>	73
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	79

ДОПОВІДІ

ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ КРИЗИ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СТРАТЕГІЇ ПОСТКОМУНІСТИЧНОГО ВИБОРУ КРАЇН

Кучменко Елеонора Миколаївна

*професор кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, доктор
історичних наук, професор*

З ІСТОРІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ НАПРЯМКІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

Протягом 90-х років ХХ століття Центральна і Східна Європа суттєво змінила своє політичне і ідеологічне обличчя. Була зруйнована система влади, яка панувала більше 40 років; комуністичні партії, які тут правили або припинили своє існування, або, в значній мірі були перетворені і відійшли на третьюрядні позиції у політичному житті своїх країн. Розпочався процес формування іншого суспільного ладу, відмова від старих і визнання нових суспільних цінностей. Докорінним чином була змінена і система зовнішньополітичних пріоритетів. Демократія у більшості пострадянських країн Центральної і Східної Європи стала реальністю. Для вирішення цього завдання повсюдно робився наголос на демонтажі авторитарної політичної системи і забезпеченні основних прав людини; розвитку політичного плюралізму, будівництві багатопартійної системи і громадянського суспільства; формуванні збалансованої системи розподілу влади; забезпечені умов для проведення демократичних парламентських і президентських виборів; розвитку місцевого самоврядування. Усі ці проблеми постійно знаходилися у центрі аналітичних досліджень міжнародних інституцій. Наприклад, до завдань наукових центрів в Україні входило вивчення внутрішньополітичних процесів, які відбувалися у бувших країнах

«реального соціалізму» Центральної і Східної Європи та держав СНД , порівняльний аналіз цих трансформаційних процесів, а також дослідження національно-державних процесів і зовнішньої політики України, її геополітичного становища в сучасному світі, відносин України з державами-учасницями СНД і бувшими соціалістичними країнами, участі України у вирішенні актуальних міжнародних проблем, перш за все європейських.

На даний час можна констатувати, що в жодній з держав Центральної і Східної Європи не склалась президентська республіка; навпаки, усі вони є парламентськими республіками. Президент залишається гарантом конституції, загальнонаціональним авторитетом, але ніде не бере на себе визначення економічної політики і відповідальності за її здійснення. Уся повнота законодавчої влади належить парламенту, а центром виконавчої влади є уряд. Престиж парламенту забезпечується тим, що він затверджує склад уряду, здійснює контроль за його діяльністю, приймає закони і державний бюджет. Ці країни не є виключенням з правил, згідно яких каталізатором становлення і зміцнення політичних партій стають вільні парламентські вибори, продумані виборчі закони, не заохочення дроблення політичних сил.

Парламентська модель демократії виявилася надзвичайно ефективною у тому сенсі, що вона дозволяє гнучко враховувати зміни у суспільстві (коливання «політичного маятника»), виключаючи при цьому небезпеку конфронтації гілок влади. Характерними в цьому відношенні були результати досліджень щодо так званого «лівого повороту» в країнах Центральної і Східної Європи внаслідок якого підтвердилося, що сучасна соціал-демократія – це внутрішньо системна, нереволуційна сила, яка є важливою стійкою складовою частиною політичного життя. Це пов'язано з тим, що вже давно відбулася заміна соціал-демократами гасла щодо переходу до соціалізму як особливого суспільного ладу, завданням якого є шляхетність, «соціалізація» діючого капіталізму, а у пострадянських державах такий процес тільки формується. Більше того, це завдання розглядається як довготривале; у

короткостроковому плані соціал-демократам, які стали при владі у постсоціалістичних країнах, доводиться займатися не стільки удосконаленням, скільки будівництвом капіталістичного суспільства. Зрозуміло, що вони, при цьому, не відмовляються від своїх традиційних цінностей – соціальна справедливість, соціально-орієнтована ринкова економіка, солідарність і т. ін.

В цілому, можна зробити висновок, що внаслідок успішної політичної трансформації вдалося створити механізм забезпечення динамічної політичної стабільності. Цей механізм дозволяє більш, або менш, ефективно інтегрувати інтереси різних верств і груп суспільства, забезпечити у випадку соціальної напруги зміну різних політичних сил і тим самим внесення коректив у соціально-економічну політику.

Слід зазначити що системні перетворення часто супроводжувалися різким загостренням міжнаціональних відносин, а у ряді випадків (СРСР, СФРЮ, Чехословаччина) привели до розпаду існуючих держав. Значна увага науковими центрами зосереджена на аналізі міжетнічних конфліктів, які мали місце на території буйшої світової соціалістичної системи.

Предметом ретельного вивчення є також механізми взаємодії центральної і місцевої влади, які використовуються у постсоціалістичному світі, напрямки і характер як внутрішніх, так і зовнішніх міграційних потоків, які, в значній своїй частині, породжені трансформаційними процесами. Дослідження, як правило, проводяться за двома пріоритетними напрямками: комплексне вивчення проблем міждержавної міграції населення і виробничих ресурсів та їх вплив на формування і розвиток міжнародних ринків праці. При цьому значна увага приділяється вивченню міждержавних міграцій, перш за усе виробничих, при переході до постіндустріального інформаційного суспільства («інтелектуальна міграція» та «втеча мізків»), їх соціальним і політичним наслідкам, розробці методики їх оцінки. У цьому зв'язку аналізується досвід зарубіжних країн, у першу чергу країн

Центральної і Східної Європи, їх еміграційне імміграційне законодавства, механізми регулювання і управління міграційними процесами.

Детальному дослідженню піддаються сучасні тенденції регіонального розвитку на мезо-, макро-, а також міждержавному рівнях. Досліджується міжнародний досвід в галузі регіональної політики, проводиться моніторинг і створюється типологія міжрегіональних конфліктів, причини їх виникнення (економічних, фінансових, соціальних, етнічних, політичних), геополітичних наслідків. Розробляється методика їх прогнозування. Привертає увагу дослідників якісно нові фактори, причини і умови міграції. В умовах переходу до ринкової економіки та відкритого демократичного суспільства у східно соціалістичних країнах цей процес набув особливо важливого структурно-визначального значення у трансформаційних процесах.

Детально аналізується новий етап міждержавної інтелектуальної міграції на фоні перехідних процесів на внутрішніх і міжнародних ринках праці серед наукових кадрів. На пострадянському просторі криза науки розглядається дослідниками як важливий фактор інтелектуальної міграції в цілому і наукових кадрів, зокрема. У даному зв'язку слід звернути увагу на нові структурні особливості міграції наукових кадрів і еміграційних на мірах потенційних мігрантів, які визначають характер цього процесу – «витіку мізків», які розроблені в країнах Центральної і Східної Європи. Розробляються конкретні пропозиції щодо створення ефективного механізму міжнародного співробітництва в галузі регулювання міждержавних міграцій населення і виробничих ресурсів.

Крах світової соціалістичної системи має багато чисельні міжнародні наслідки. Перехід до демократичного устрою суспільства та ринкової економіки суттєвим чином змінює те, що звикли називати національними інтересами. Руйнуються попередні союзи і коаліції, формуються нові вектори інтеграції у світову економіку і політику групи держав пострадянського і постсоціалістичного табору.

Усунення фактору суперництва двох систем створило принципово нову ситуацію у політичній сфері. Поряд, без сумніву, з позитивними сторонами (подолання «холодної війни» і, як здавалося кардинальне зниження небезпеки світової ядерної катастрофи, можливості, які розширилися для усіх держав у визначені своєї зовнішньої політики) вона характеризується помітним зростанням ролі геополітичних факторів, боротьбою, що посилюється, за лідерство при одночасній тенденції щодо формування «одно полярного» світу. Розпад світового порядку, який базувався на «блоковій дисципліні», поставив нові складні завдання у забезпеченні міжнародної стабільності. Політичне перегрупування держав. Яке відбувалося, зокрема, і у формі розширення НАТО, зовсім по-іншому поставило проблему міжнародної безпеки. Усе сприяло активізації наукових досліджень в цій царині. Науковці держав постсоціалістичного і пострадянського простору почали серйозно досліджувати перспективи подальшого розвитку своїх країн із врахуванням геополітичних викликів.

В умовах швидко прогресуючої глобалізації економічного розвитку перед бувшими соціалістичними країнами відкрилися принципово нові перспективи, які були пов'язані з перевагою максимально повного використання можливостей всесвітнього розвитку праці. Це спонукало їх до енергійної лібералізації систем управління усіма видами зовнішньоекономічних відносин, активної участі у співпраці з міжнародними економічними організаціями. Але одночасно вони почали стикатися і з викликами, які до цього часу були їм невідомі. Процес реструктуризації економіки, що диктується включенням до світового господарства, має іноді дуже суттєві втрати (зокрема коротко- і середньострокового плану). Звідси – намагання пом'якшити хід цього процесу, максимально захистити національні інтереси у процесі відкриття економіки. Однією із форм оптимізації зусиль міжнародної лібералізації господарської діяльності став широкий розвиток процесу регіоналізації економічного співробітництва. Що сприяло

укрупненню структури світового господарства. Не опинилися осторонь від цього і постсоціалістичні країни.

Радикальна трансформація соціально-економічних і політичних систем в країнах Центральної і Східної Європи в якості одного із своїх наслідків мало різке зниження інтересу до взаємного співробітництва. Проте з приєднанням до ЄС країни пов'язували початок руху до повної інтеграції в Європу, яка вже з перших кроків забезпечує відкриття західноєвропейського ринку та підтримку програми з фінансово-економічного співробітництва у процесі економічного реструктурування. Можна без перебільшення сказати, що розширення європейської економічної, політичної і військової інтеграції визначило майбутнє континенту на найближчі десятиліття. У широких політичних колах це отримало назву «проект для усієї Європи». Оцінка чистих переваг, які отримали країни Центральної і Східної Європи від вступу до ЄС, коливаються від «суттєвих» до «дуже суттєвих», але сама їх наявність не піддається сумніву.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1.Трач А.С. Структурні та історичні фактори пострадянських трансформацій / А.С. Трач.//Актуальні проблеми практики. – Вип.54, 2015. – С.311-318.

2.Дорош Л., Сюсько І. Політичні зміни в країнах Центрально-Східної Європи: рік 2002 – завершення трансформації /Л.Дорош, І.Сюсько.//Регіональні студії (випуск №5) // Збірник наук. Праць. – Ужгород, Ліра, 202. – С.106-107.

3.Мельвіль А. До аналізу демократичного транзиту в Росії (ескіз методології)/А.Мельвіль.//Політична думка. – 1998. – №1. – С.3-26.

4.Політична трансформація у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ-на початку ХХІ століття. Навч. посібник. – Ужгород, 2016.

Бровко Альона Григорівна

*старший викладач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, кандидат
історичних наук, старший викладач*

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ КРАЇН БАЛТІЇ:
ВІД КОМУНІЗМУ ДО ДЕМОКРАТІЇ**

У 80-х рр. ХХ ст. відбулися значні зміни у суспільно-політичному житті як країн Балтики. Це було пов'язано зі зміною у правлячих колах СРСР та приходом до влади у 1985 році М.С. Горбачова, за якого розпочалась реалізація політики «перебудови» та «гласності» на теренах Радянського Союзу. Дана політика сприяла активізації ідей поступового відходу від командно-адміністративної системи господарювання та переходу до національної незалежності і демократизації суспільств.

Під впливом суспільно-політичних процесів, що відбувалися у країнах Прибалтики почали створюватися масові політизовані об'єднання громадян, які піднімали питання, що раніше ретельно замовчувалися. Політичні сили Заходу активно підтримували політичне дисидентство, опозицію офіційній владі, рухи та організації, які виступали за національну незалежність [3, с.100]. Народні рухи балтійських республік в кінці 80-х років стали масовими та мононаціональними, до складу яких переважно входила корінна нація.

Хоча кожна з республік вела свою окрему боротьбу за незалежність, проте, деякі акції проводились спільно. 23 серпня 1989 року країни Балтії здійснили масову акцію солідарності, яка увійшла в історію як «Балтійський шлях». Під час даної акції, жителі країн Прибалтики, утворили живий ланцюг довжиною 600 км., який розпочинався в Таллінні та через Ригу тягнувся до Вільнюса. Участь у «живому ланцюгу» взяла четверта частина жителів Балтики.

Дана акція була приурочена до 50-річчя підписання угоди між керівництвом СРСР та нацистською Німеччиною, згідно якої низка держав підпали під німецьку та радянську зони впливу. Основна мета акції – вийти зі

складу СРСР. Проте були й противники незалежності країн Балтики, переважно це були росіяни, які працювали на високотехнологічних підприємствах.

Через пів року після «Балтійського шляху» зі складу СРСР вийшла Литва, згодом незалежність відносили Латвія та Естонія.

Здобуття незалежності Латвії розпочали з'їзд Литовського руху «Саюдіс» та Ліга свободи Литви, яка виникла ще у 1978 р., як антикомуністична організація [4]. Під впливом ситуації що склалась Комуністична партія Литви на чолі з А. Бразаускасом, вийшла зі складу КПРС, що викликало занепокоєння в партійній верхівці Москви. Для щоб остаточно не втратити вплив і владу над Литвою, М. Горбачов здійснив візитом до республіки у м. Вілюнюс та звернувся до населення держави про необхідність литовців залишитись у складі СРСР. Утім ці звернення не були підтримані та призвели до масового мітингу.

У березні 1990 р. відбулися вибори до Верховної Ради Литовської РСР, на яких перемогу здобули прибічники незалежності держави. Головою АР Литви став лідер «Саюдіса» – Вітаутас Ландсбергіс. 11 березня цього ж року було прийнято Акт про відновлення незалежності литовської держави – Литовської республіки. Владні структури СРСР намагалися придушити литовську незалежність, шляхом застосування силових методів, проте, після провалу серпневого путчу в Москві 1991 року, радянське керівництво визнало незалежність Республіки Литва.

У Латвійській республіці в період з 1987-1991 рр. відбулися перші публічні акції, рухи та організації, клуби які окрім питань захисту прав людини та навколишнього середовища, піднімали питання й політичного характеру, зокрема, збільшення автономії Латвії, захист латиської мови та культури, обмеження міграції. Однією з найвпливовіших організацій в Латвії був Народний Фронт (НФЛ), який на відстоював на початку суверенітет, а згодом і незалежність республіки. Ідею заснування НФЛ підтримувала й Комуністична партія Латвії, вбачаючи в ньому силу, що здатна надати велику

допомогу партії у пришвидшенні перебудовчих процесів у державі [2, с. 274]. Утім, через певний час в КП Латвії відбувся розкол. Частина комуністів поповнила лави новостворених політичних організацій та рухів, частина – залишилась вірна КПРС та зайняла непримириму позицію до НФ Латвії та ін. сил, які виступали за самостійність республіки.

Народний Фронт користувався підтримкою з боку населення Латвії, що й сприяло його перемозі на виборах до Верховної Ради Латвійської РСР 18 березня 1990 р.

4 травня 1990 р. на першій сесії ВР ЛРСР була прийнята декларація «Про відновлення незалежності Латвійської Республіки». 21 серпня 1991 року був прийнятий конституційний Закон «Про державний статус Латвійської Республіки», згідно якого Латвія проголошувалась незалежною республікою.

В Естонії у серпні 1987 р. також почали виникати партії та політичні рухи, серед яких чільне місце посів Народний Фронт Естонії, який на початку виступав за автономію країни, а згодом – за незалежність. Питання відновлення Естонської республіки було основною метою й партії Національної незалежності Естонії [1, с. 320].

Березневі вибори 1990 року до Верховної Ради Естонії привели до влади представників Народного Фронту. Очолив уряд республіки – лідер НФ – Едгар Савісаар. Оновлена Верховна Рада Естонії відразу прийняла постанову «Про державний статус Естонії», яка оголосила незаконною владу СРСР на території Естонії. Вже в травні ВР Естонії перейменувала Естонську Радянську Соціалістичну Республіку в Естонську Республіку. 20 серпня 1991 року Естонія проголосила свою незалежність, проте юридично зі складу СРСР вийшла 6 вересня, коли М.С. Горбачов прийняв відповідне рішення.

Після набуття незалежності у Литві, Латвії та Естонії розпочалось реформування державних систем. Латвія та Естонія стали парламентськими республіками, Литва – президентсько-парламентською республікою. Основним пріоритетом для країн Прибалтики став вступ до Європейського

Союзу та НАТО, що вплинуло як на діяльність республік на міжнародній арені, так і на внутрішні політичні процеси.

Таким чином, Латвія, Литва та Естонія пережили складний період трансформації всіх сфер суспільного життя. Вони одні з перших колишніх радянських республіки вийшли зі складу СРСР. Проголосивши свою незалежність, балтійські республіки розпочали розбудову власних суспільств взявши за основу західноєвропейську соціально-економічну модель розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Брусиловська О., Сіндецька Н. Друга Естонська республіка: взаємовплив складових системної трансформації. С. 318-325. *StudiapolitologicaUcraino-Polona*. Вип. 3. С. 318-325.
2. Кінка С.М. Суспільно-політичні рухи в Латвії доби перебудови за матеріалами республіканської радянської преси (до парламентський етап: 1985 – початок 1989 рр.). *Записки історичного факультету*. 2013. Вип.23. С. 265 – 287.
3. Латвійське суспільство та ідея незалежності (1985 — 4 травня 1990 року). URL:file:///C:/Users/Home/Downloads/We-in-Latvia-RU. – Chapter-5.pdf
4. Орлова Т.В. Історія нових незалежних держав. Навчальний посібник. К. : Знання, 2010. 487 с.

«ОСІНЬ НАРОДІВ»: НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Давиденко Ю.М.

*доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,
кандидат історичних наук, доцент*

СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ В ОПОЗИЦІЙНОМУ РУСІ ПОЛЬЩІ 70-80-ТІ РР. ХХ СТ.

Події 80-х років ХХ ст. в Польщі, пов'язані із фундацією і діяльністю незалежної самоврядної профспілки «Солідарність» та низки опозиційних просвітницьких та студентських груп прийнято вважати ключовим у розвитку східноєвропейських держав, що входили в світову соціалістичну систему. На нашу думку, саме вони стали початком та першопричиною краху соціалістичної системи. Однак не викликає сумніву, що існування в країні «реального соціалізму», якою була Польська Народна Республіка, масової, непідконтрольної владі легальної громадської організації та її структур створила не тільки прецедент в історії, але й стала зразком для інших опозиційних рухів та партій в соціалістичних країнах, що змусило правлячі еліти провести системні, а не про косметичні реформи в соціально-економічній, а потім і в політичній сферах.

Актуальність даного дослідження зумовлена комплексом факторів, серед яких основними є такі: стратегічне партнерство між Україною та Республікою Польща; необхідність вивчення форм і методів діяльності незалежної самоврядної професійної спілки (НСПС) «Солідарність», яка підготувала підґрунтя і розпочала демократичну революцію шляхом відродження громадянського суспільства, що стало початком краху комуністичної системи не тільки у Польщі, а й у інших країнах Центрально-Східної Європи.

У період 70-80-х рр. ХХ ст. на теренах ПНР, незважаючи на репресії та тиск влади, виникає низка легальних та нелегальних організацій, що ставлять на меті боротьбу з прокомуністичним режимом, відстоюють принципи демократії та громадянського суспільства. Однією з найбільш відомих

організацій став «Студентський комітет солідарності» (СКС), що був організований в Кракові. Досить швидко він розбудовує власні структурні підрозділи. Його відділення виникли у Варшаві, Щецині, Познані, Гданську та інших містах. Дана молодіжна організація повинна була проводити акції на підтримку Радомських подій 1976 року [1].

Відмітим той факт, що, Гданське відділення незабаром стало фундаментом для виникнення «Руху молоді Польщі», ще однієї опозиційної студентської організації. Друкованим органом її став нелегальний журнал «Братняк».

Для того, щоб створити масовість опозиційного руху, необхідно було залучати всіх тих, хто співчував чи відверто підтримував би антиурядові організації. З цією метою в жовтні 1977 р. опозицією було розпочато низку практичних, нелегальних зібрань та лекцій, де надавались практичні поради щодо антиурядової діяльності в різних векторах суспільно-політичного життя. Як правило, вони проводилося в формі лекцій, найчастіше вечорами, щоб на них мали можливість бути присутніми робітники. Такого роду «самоосвіта» отримала назву «летючих університетів» і була продовження традицій польської підпільної освіти часів німецької окупації [2].

Лекції читалися вченими і письменниками, в більшості своїй звільненими раніше з навчальних закладів і наукових інститутів за «інакомислення». Переважна більшість слухачів були представниками молоді: або студенти, або нещодавні випускники вузів. Тематика лекцій була різноманітною і залежала безпосередньо від лектора і його спеціалізації. Так, Б. Цивінський викладав історію польської політичної думки періоду розділів, А. Міхнік – післявоєнну історію Польщі, Е. Едліцкій – соціальну і політичну ідеологію XIX–XX ст., Я. Стшелецький – дискусійні питання першого післявоєнного 15-річчя [3]. Такі лекції відбувалися приблизно раз в тиждень на приватних квартирах, а інформаційне забезпечення брали за себе студенти, інтелігенція, що сповідували антиурядові опозиційні настрої. Лекції користувалися великою популярністю, адже на них обговорювалися

проблеми «білих плям» польської історії. У 1978 р. ці заняття придбали більш організований характер, тоді ж «летючі університети» були перетворені в «Товариство наукових курсів», метою якого і стала, власне, організація лекцій. Пізніше ці лекції стали друкуватися поліграфічним способом для того, щоб охопити ширшу аудиторію. Значення цих заходів неможливо недооцінити: їх роль у формуванні поглядів молоді на найважливіші події польської історії.

Ці та багато інших опозиційних організацій, в число своїх членів включали найбільш активних громадян, незадоволених як політичним, так і економічним становищем в країні. Спільним прагненням опозиції було створення своєрідного альтернативного життя в Польщі, яке б було базою для формування громадянського суспільства.

Таким чином, майже всі опозиційні організації намагалися контролювати та мати вплив на молодь та студентство, проводили активну просвітницьку наукову діяльність, спираючись на значний досвід нелегальних університетів та підпільної освіти в період окупації. За короткий термін вони змогли розбудувати свої територіальні структури і мали значний кадровий потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Podziemie antykomunistyczne w 1987 r. w oczach Sluzby Bezpieczenstwa/ [wyb. Wojciech Sawicki]. *Arcana*. 1999. № 3. S. 91-109.
2. Зашкільняк Л.Л. Крикун. М.Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів. 2002. – 752 с.
3. Tajne dokumenty Biura Politycznego PZPR a “Solidarnosc” 1980-1981/ [opr. Z. Wlodek]. Londyn, 1992/ – 671 s.

Рошин Ігор Володимирович

*магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ ЧЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В ІДЕОЛОГІЇ ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ

Національно-визвольна боротьба чеського народу відіграла важливу роль в історії Чехії та її подальшого розвитку. В останні роки, у зв'язку з утворенням незалежної Чеської Республіки, зріс науковий інтерес і кількість публікацій, присвячених окремим аспектам суспільних процесів у Чехії. Актуальність даного дослідження полягає в тому, що процеси етновідродження ХІХ ст. відбувалися серед чехів на широкому історичному тлі пробудження народів Європи, революційного піднесення, національного відродження та створення держави в Європі. В період 1815-1870 рр. було закладено основу для тривалого збереження національно-культурної специфіки чеського населення, виникли міцні зв'язки між чехами та іншими слов'янськими етнічними спільнотами та країнами, в тому числі українсько-чеськими [2].

Виокремимо активні складові процесу культурного відродження та прискорення національного самоусвідомлення чеської громади ХVІІІ – ХІХ ст.: діяльність інтелектуальної та духовної еліти – національних лідерів та культурно-освітніх і наукових діячів. З числа чеського населення, заснування та культурно-освітня діяльність, соціальне становище та градація, політична діяльність, вплив міжслов'янських відносин на національну консолідацію чехів і розвиток співпраці з іншими народами і державами того часу.

«Празька весна» – суспільно-політичний рух чехів і словаків, членів КПЧ і безпартійних, що визрів у глибинах соціалістичного ладу, який не зміг подолати наслідки сталінізму й був спрямований на реформування чехословацького суспільства. Повне розуміння суті цього руху неможливе без вивчення ідей, що склали його інтелектуальну основу, визначили його характер [1].

Відмітимо той факт, що дає можливим провести історичні паралелі між ідеями чеського національного відродження та подіями Празької весни. Зокрема, це:

- гуртування інтелектуальної та духовної еліти;
- ключова роль у подіях в культурно-освітніх та наукових діячів;
- зростання рівня національної свідомості;
- зміни в етнічній ментальності та національній ідентифікації в контексті подолання наслідків сталінізму в країнах Центрально-Східної Європи.

Починаючи з другої половини 50-х років ХХ ст. розвиток Чехословаччини, як і решти членів соціалістичного табору, проходив за безпосереднім впливом рішень ХХ з'їзду КПРС. Однак було б перебільшенням стверджувати, що лише ХХ з'їзд КПРС відкрив для громадян Чехословаччини правду про реалії життя в СРСР періоду культу особи. Старше і середнє покоління чехів знало про них ще до війни. Негативне ставлення до радянських подій було характерним не лише для чеських офіційних, консервативних і ліберальних кіл, суперечки також проходили і серед лівої інтелігенції. Важливим складовим процесом боротьби проти комуністичного режиму в Чехословаччині стала активізація студентського протестного руху. Зокрема, посилювались ліберальні настрої і серед молоді. Вони досягли свого апогею під час травневих свят 1956 р., коли студенти в Братиславі та Празі вийшли з вимогами лібералізації, свободи слова, доступу до західної преси та розширення контактів із Заходом [4, с. 4]. Студенти також вимагали дотримання принципів «соціалістичної демократії», відмови від бездумного копіювання досвіду СРСР, публічного перегляду політичних судових справ. Окрім цього, молодь заперечувала тезу комуністичного лідера А. Новотного, що ЦК КПЧ має вирішувати найважливіші питання життя країни. Різку критику з боку студентів отримала діяльність Чехословацького союзу молоді (ЧСМ).

Про силу виступів студентів свідчить намір А. Новотного закрити вищі навчальні заклади. За допомогою силових методів і рішень щодо майбутнього розвитку вищої школи студентські виступи вдалося зупинити.

Однак уже в 1957 р. партійне керівництво розпочало боротьбу з ідеологічним ревізіонізмом: студентам заборонили проводити щорічний травневий фестиваль, різкій критиці піддали найбільш ліберальних письменників, що свідчило про закінчення короткого періоду відлиги в Чехословаччині.

Також ідеологи для подолання протестних настроїв серед молоді, впровадили в життя «Програму молодіжної політики». В ній декларувалась необхідність створення умов для повноцінної участі молоді у вирішенні всіх її проблем. У документі наголошувалось на необхідності переорієнтації ЧСМ від виконання вказівок зверху безпосередньо на проблеми молоді. Визнання різнобічності інтересів молоді передбачало створення організації федеративного типу; водночас наголошувалось, що самостійність молодіжного руху не лише не відкидає, але й передбачає чітке ідейне керівництво [3, с. 331].

Отже, активізацію студентського руху спричинила неспроможність влади вирішити побутові проблеми студентів, що стало проявом наростання кризових явищ у країні.

Таким чином, процес лібералізації суспільно-політичного життя в Чехословаччині періоду «Празької весни» став результатом усвідомлення необхідності вирішення назрілих економічних і політичних проблем ліберальною частиною КПЧ та тиску зі сторони інтелектуалів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Від Празької весни – до оксамитової революції [Електронний ресурс] / А. Мічник // Режим доступу:
<http://www.day.kiev.ua/uk/article/denplaneti/vid-prazkoyi-vesni-do-oksamitovoyi-revoluciyi>
2. Празька весна-1968 [Електронний ресурс] / О. Гісем, А. Гусєв // Режим доступу: <http://personal-plus.net/285/3678.html>

3. Komunistická strana československa. Ediční řada. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. díl 9. svazek 1: Pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968) / J. Vondrová, J. Navrátil, J. Moravec – Praha – Brno : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Doplněk, 1999. – 644 s.
4. Golan G. The Czechoslovak reform movement. Communism in crisis 1962-1968 / G. Golan – Cambridge : At the University press, 1971. – 349 p.

Гончарова Софія Олександрівна

студентка I курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

"ОСІНЬ НАРОДІВ": НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Історія революцій: « Осінь народів» в Румунії

Смерть диктатора, кінець диктатури. Румунія наприкінці 1989 року стала єдиною країною Східної Європи, де повалення комуністичної влади відбулося не мирним, а жорстоким і кривавим шляхом.

В результаті заворушень у великих містах країни, особливо в Бухаресті, загинули сотні людей, тисячі отримали поранення. Життям поплатився і румунський диктатор Ніколае Чаушеску – за те, що втратив лік накраденим грошам та випитій народній крові.

Комуністична влада в Румунії в 1970-х роках оголосила про перехід до будівництва "розвинутого соціалізму своїм шляхом". На практиці в країні відбувалося зміцнення особистої влади й формування культу особи очільника комуністичної партії Ніколае Чаушеску і його дружини Єлени. Служба безпеки (секурітате) контролювала всі прояви громадської активності. Чаушеску обійняв посаду президента довічно. Через економічну кризу на початку 1980-х років влада взяла курс на економію.

Румунська революція 1989 року (рум. *Revoluția română din 1989*) — період насильницьких безладів у Румунії в грудні 1989 року, частина революцій 1989 року, які охопили країни Варшавського договору.[1] Румунська революція розпочалась у місті Тімішоара і згодом поширилась на всю країну,

що призвело до відкритого судового процесу та страти комуністичного лідера країни Ніколае Чаушеску та кінця 42-річного комуністичного правління в Румунії. Це було останнє падіння комуністів в країні Варшавського договору під час подій 1989 року та єдине, де насильно повалили уряд та вбили лідера.

Ранні протести відбувалися в Тімішоарі в середині грудня, хоча соціально-економічний спад спостерігався в соціалістичній Румунії впродовж тривалого часу, особливо в період жорсткої економії 1980-х років. Заходи жорсткої економії були розроблені за участі Чаушеску з метою погашення зовнішнього боргу [2]. Потужна таємна поліція Секурітате стежила за усіма аспектами життя. Проте цього не було достатньо, щоб повністю придушити волю людей, які в світлі останніх подій в сусідніх країнах почали все більше виступати за революцію та зміни в уряді.

Скоро, після невдалого публічного виступу Чаушеску, рядові військовослужбовці одноголосно перейшли на сторону протестантів. Безлади, вуличне насилля та вбивства в кількох румунських містах впродовж тижня змусили румунського диктатора разом з дружиною, віце-прем'єр-міністром Єленою Чаушеску, втекти 22 грудня з Бухаресту. Після їхнього захоплення в Тирговіште, вони в показовому процесі постали перед військовим трибуналом за звинуваченням в геноциді, нанесення збитків національній економіці та зловживанні владою для здійснення військових дій проти румунського народу. Їх визнали винними за всіма пунктами звинувачення та стратили на Різдво 25 грудня 1989 року. Це були останні особи, яких засудили до смерті та стратили у Румунії [3].

Повстання в Тімішоарі

16 грудня в Тімішоарі почалось повстання, що було спричинене усуненням зі своєї посади і виселенням з будинку пастора Ласло Текеша, угорця за національністю, антикомуніста та одного з керівників сепаратистського руху, що виступав за «повну етнічну автономію» декількох районів зі значною долею угорського населення. Текеш був звинувачений у розпалюванні міжнаціональної ворожнечі і діяльності всупереч інтересам

держави, оскільки передавав до західних країн інформацію щодо стану справ з правами людини в Румунії.

Прихожани-угорці встали на захист пастора і невдовзі кількість мітингувальників збільшилась до декількох тисяч. Незабаром перша причина мітингу була забута, а в хід пішли антикомуністичні і антиурядові лозунги.

Після перших репресивних акцій з боку правоохоронних органів розпочались погроми відділень комуністичної партії. Придушити виступ було доручено міністру оборони Василе Мілю, але він відмовився ввести у місто війська. Зранку 22 грудня він помер за підозрілих обставин. Його місце зайняв генерал Віктор Стенкулеску.

У ніч з 16 на 17 грудня у місто все-таки були введені війська і підрозділи «Секурітате», які використали спецтехніку, включаючи водомети, а потім, за заявами повстанців, відкрили вогонь на ураження. Точна кількість жертв залишилась невідомою [3].

Мітинги в Бухаресті

17 грудня в Бухаресті влада влаштувала мітинг на свою підтримку, однак в його ході невідомими особами був організований вибух у натовпі присутніх, після чого мітинг вилився в антиурядові виступи, які переросли у зіткнення з міліцією. У місто були введені війська.

У цей же день робітники Тімішоари захопили фабрики та заводи свого міста. Хвиля антиурядових виступів прокотилася по всій країні. 20 грудня, однак, армія перейшла на бік революціонерів, а Тімішоару проголосили «вільним від комунізму містом».

22 грудня радіо оголосило, що міністр оборони Василе Міля покінчив життя самогубством, але практично відразу стало відомо, що він був убитий за відмову стріляти по демонстрантам. Це вбивство сколихнуло генералів і армія перейшла на бік повстанців. Війська разом з повстанцями зайняли телецентр у Бухаресті та проголосили «Брати румуни! Диктатура впала!».

Втеча Чаушеску

22 грудня опівдні Чаушеску разом з дружиною, двома соратниками Емілем Бобу та Манею Менеску і двома агентами з секуритате втік з Бухареста на гелікоптері, який приземлився на даху будівлі ЦК. Однак невдовзі стало ясно, що втекти з країни не вдасться, оскільки у повітря були підняті винищувачі-перехоплювачі. Як згадував пілот гелікоптера Васіле Малютана: «Коли ми злітали о 12:08 з терасибудинку ЦК, то бачили протестувальників, які вже вибігали на неї. Наша машина була розрахована на чотирьох пасажирів, а було шестеро»[2].

Пілот гелікоптеру висадив подружжя Чаушеску неподалік від міста Тирговіште, де вони захопили один попутний автомобіль, наказавши водію їхати вперед. Вони добралися до Тирговіште, де їх чекав аж ніяк не гостинний прийом, оскільки працівники місцевого підприємства зустріли їх машину градом каменів, а в будівлю місцевого комітету партії їх не впустили. У той же день ввечері президентське подружжя було затримано військовими.

У ніч з 22 на 23 грудня по всій країні почались сутички армії та повсталих зі співробітниками «Секурітате», але центром боїв стала столиця. Спецпідрозділи служби безпеки виконували наказ вже арештованого диктатора. Особливо жорстокі бої відбувались за будівлю Державної ради (яку утримували бійці секурітате) та за телецентр, де закріпились повстанці. 24 грудня супротив «Секурітате» почав поступово спадати, тому 25 грудня бої в Бухаресті майже припинились [2].

24 грудня Ілієску підписав указ про створення Надзвичайного військового трибуналу. В його склад увійшли два військових судді, два полковники і три «народних судді» званням поменше.

25 грудня Чаушеску спеціальним військовим трибуналом був засуджений до смертної кари, попри те що обвинуваченим було надано 10 днів для подання апеляції. Саме у цей день він був розстріляний разом зі своєю дружиною. Тіла Ніколае та Єлени Чаушеску були поховані у безіменній могилі на цвинтарі Генчеу на південно-західній околиці Бухареста.

Негайне виконання вироку було неоднозначно сприйняте у світі, оскільки процес проходив з порушенням усіх правових процедурних норм. Члени трибуналу пояснили неймовірний поспіх з судом та стратою диктаторської пари тим, що вона була символом для прихильників старого режиму, передусім для таємної поліції «Секурітате», а отже, якби Чаушеску залишалися живими до нормального судового процесу, то країна неодмінно занурилася б у криваву громадянську війну з численними жертвами.

Влада перейшла до Фронту національного порятунку, на чолі якого в основному стояли колишні партійні функціонери.

Сучасна Румунія розгорнулася в тіні режиму Чаушеску, разом зі швидким його падінням. Фронт національного порятунку швидко взяв владу після повалення Чаушеску, пообіцявши провести вільні та справедливі вибори впродовж п'яти місяців. Обраний на виборах в травні наступного року, Фронт національного порятунку провів ряд економічних і демократичних реформ, з наступними змінами в соціальній політиці, які були реалізовані наступними урядами. З цієї точки зору Румунія стала більш інтегрованою із Заходом, ніж її колишні, хоч і прохолодні, відносини з Москвою. Румунія стала членом НАТО та Європейського Союзу у 2004 та 2007 році відповідно. Хоча демократичні реформи виявились відносно успішними, економічні реформи виявились в значній мірі неефективними. Так, Румунія має одні з найбільших показників (а саме дитячої) бідності серед розвинених країн світу[3].

Національну політику спрямували на румунізацію. Хвилі свободи й демократії докотилися до Румунії наприкінці 1989 р. У м. Тімішоара угорці запротестували протипереслідувань. Застосувавши зброю, влада розігнала протестувальників (загиноублизько 60 осіб). Чаушеску спробував звинуватити в заворушеннях іноземні спецслужби, однак це спричинило вибух протесту. Опозиція об'єдналася в Румунський демократичний фронт. На вулиці Бухареста вийшли десятки тисяч протестувальників, які скандували: «Чаушеску – диктатор». На бік протестувальників перейшла

армія. Під час грудневих заворушень загинуло більше тисячі осіб. Подружжя Чаушеску при спробі втекти затримали й за рішенням військового трибуналу стратили 25 грудня 1989 р. Остаточо румунських комуністів усунуто від влади в 1996 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. "Осінь народів" у Польщі, Чехословаччині, Німеччині та Румунії. Режим доступу - https://24tv.ua/osin_narodiv_u_polshhi_chehoslovachchini_nimechchini_ta_rumuniyi_n424807
2. Революції 89-го: оксамит і кров. Режим доступу - <https://www.radiosvoboda.org/a/1870666.html>
3. Шимон І. П. Правова система Румунії: теоретичні та історико-юридичні аспекти. дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.01.Ужгород – 2016. – 220 с.

МІСЦЕ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В ПОСТБІПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

Мицик Лариса Миколаївна

*доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,
кандидат історичних наук*

UNITED GERMANY IN THE GEOPOLITICAL CONTEXT OF POST-BIPOLAR EUROPE

The fall of the Berlin Wall prompted the democratization of Central and Eastern Europe countries and made it possible for them to join the EU and NATO. United Germany, which emerged after the fall of the Wall and the incorporation of the GDR into Germany, has become one of the most powerful states in the EU, often called the unofficial (informal) leader of Europe.

The paper deals with the geopolitical consequences of German unification, the formation of a new geopolitical model of modern Germany, its role in the security and cooperation system of post-bipolar Europe. The special focus will be the geostrategy of a united Germany with regard to the countries of Central and Eastern Europe, as well as Ukraine.

The most important result of German unification on October 3, 1990, based on the agreements according to the "2 + 4" formula, was the restoration of its natural geopolitical status lost as a result of two world wars, i.e. an influential power pole in the center of the European continent, one of the leading factors in the process of shaping European security.

In the geopolitical dimension, for the first time in the history of Europe, a country that has no territorial claims to its neighbors has appeared on the political map. Germany's numerous border neighbors have provided it the status of the main transit center of Europe, and gradual integration only intensifies this trend [2, p.36].

Based on this geographical location and analysis of social, economic and political realities, the special expressiveness of the East direction of the most

interests of a united Germany, including national security, should be emphasized. The most significant and exponential in this sense seems to be the transfer of the capital from Bonn to Berlin, ie from the far west to the far east of its territory. The current capital of a united Germany is located only 55 km from the border with Poland. Thus there was a natural general shift of German interests to the east [2, p.36-37].

. In this context, Polish-German reconciliation, like the Franco-German one, played an important role. In the field of security, Polish-German relations go beyond bilateral ones. According to Zbigniew Brzezinski, the real Europe of modern history "is impossible without broad and large-scale cooperation and agreement between Poland and Germany" He emphasizes that "security must be a key aspect of any real cooperation between them" [4, p.30]. The common approaches of these countries to a wide range of issues were a solid guarantee of a positive solution to the issue in 1999, when Poland, together with the Czech Republic and Hungary joined NATO.

However, the fact that the changes clearly coincide with the interests of the Euro-Atlantic structures, to which Germany itself belongs, is indicative. Namely, for the Western allies of Germany (especially NATO) after the collapse of the bipolar system of relations on the continent, the challenge was to expand its sphere of influence to the line of the so-called Great Border.

Based on the analysis of the German issue, which fully emerged in practice in 1990, experts pay attention to three circumstances [2, p.37]. First, the restoration of an integral German state became inevitable, and the decisive role in determining the pace and shapes of the relevant process depended on the Germans themselves ie citizens of the GDR and Germany. The four victorious states, ie the United States, the Soviet Union, Britain, and France, only had to keep up with the unifying train and clarify the status of an enlarged Germany. Second, despite Germany's 40-year experience of democracy, which makes it impossible to repeat the dramatic events of the past, the emergence of a powerful Germany in central Europe with a population of more than 80 million challenges the existing balance of power.

Combined with the change and uncertainty of NATO's traditional role and the subsequent disintegration of the Warsaw Pact, this factor could, at worst, lead to the severance of Euro-American ties and the disruption of the European Community. This perspective led to the definition of a structure of European equilibrium that would take into account the existence of a united Germany. The challenge was that it was necessary to combine and ensure the compatibility of both the interests of all states that were guarantors of the continental security, and the fact of the existence of the Western European security pole. Third, the process of German unification developed at a faster pace than the process of European rapprochement. All this made it impossible to deviate from the existing security structures, radically reorganize them or create new structures on the European continent.

After all, theoretically, under the conditions of the time, scholars identified three possible scenarios, the inclination of a united Germany in one direction or another. These scenarios were: the preservation of NATO membership of the enlarged Germany, the neutrality of a united Germany, as well as reunification in the context of the simultaneous overcoming of the bloc system or, in the terminology of the time, in a United European House [2, p.37].

The first scenario, which eventually became decisive, made it possible to further build the "European pillar" of the Atlantic Alliance within the EU's territorial borders. This took into account the further reduction of the parties' armaments, the transformation of NATO into an organization of a largely political-military nature. Moreover, in early 1990s, this way of solving the German issue was connected with J. Delors' plan of the Western European federation, the project of accelerated formation of the European Union.

The second scenario, Germany's neutral status, did not correspond to the realities of European politics and the interests of its participants. Arguments that denied the possibility of a neutral path of the new Germany were: overcoming the antagonisms between East and West of the continent; preventing the conservation of military-political blocs and the corresponding "old orders" in Europe, which

could have an anti-German orientation; the decisive urge of the East Germans to finally establish the socio-political institutions of Western democracy on their territory.

When considering the third scenario, ie the reunification of the Germans within the new pan-European context, two factors should be taken into account. First, the German issue was again on the agenda due to and as a result of the general trend of overcoming the division of Europe. And second, the restoration of unity should take place under conditions of stability and comprehensive security. At the same time, the principles of collective security would exclude forms of military integration similar to those existing within NATO. The German states should gradually, step by step, move closer to unity, synchronizing their actions with the pan-European process. However, the main challenge has become the rapid course of events in Germany, especially the "process of moral, political and economic dismantling and disintegration of the GDR"[2, p.38] that could lead to unpredictable consequences." The two military alliances that clashed here were not ready for such a limit of risk for the continent. Germany had every reason to seize the initiative, and certainly took advantage of this situation.

Obviously, the formation of a new geopolitical model of a united Germany led to the use and significant transformation of those previous views and principles in the field of national security. The disintegration of the bipolar security system and the unification of Germany gave a chance to form the space of Central Europe as a new type of geopolitics. The intentions and approaches of the young democracies of Central Europe were evidenced by the creation of the Visegrád Four, the Central European Initiative etc.. Under such conditions, the role of a united Germany would increase significantly [1].

Given the crucial importance of Central and Eastern Europe for a united Germany, the latter used all its potential to spread its influence in this area. The most promising seemed to be the use of the long-term goals of the North Atlantic Treaty Organization, as well as the involvement of young democracies into the integration process on the continent. The 1994 coalition agreement stated that

NATO was and would be the basis of European and German security, that the Alliance and the European Union were the key to the peaceful development of the European collective security system, and that NATO enlargement should be coordinated with EU enlargement.

The elucidation of the new geopolitical position of a united Germany gives grounds to assert that at this stage it is pursuing its own interests through NATO and the European Union. However, given the slowdown in integration processes and the strengthening of national dimensions in the approaches of leading Western countries toward cooperative relations, Germany may return to the doctrines of "Central Europe" ("Mitteleuropa"). The consequence of such an approach may be the formation of a new order in Central and Eastern Europe, where a united Germany will not only take the place of the economic giant, but will also strive for significantly growing political dominance in the region [3, p. 164].

So, for modern Germany, four foreign policy goals, arising from the new geopolitical status, are extremely important. First, it is a commitment to stable peace and an understanding of international stability as an important precondition for a secure future for both Germany and any other country. Second, the confession of human rights. Third, a strong commitment to comprehensive security, ie security based on political, economic, social, and cultural cooperation. Fourth, Germany's willingness to participate in the creation of a welfare system that has a future and emphasizes the interdependence of its own well-being with the well-being of others [2, p.40]. According to the leading German politicians, the implementation of these goals can be based on three basic principles: integration and cooperation, conflict prevention, and risk anticipation. The German establishment evaluates European integration as the result of a historical and unique political process of learning. In their view, the dimensions of European integration are the most valuable legacy of the twentieth century. At the same time, Germany believes that the enlargement of the European Union, cooperation with young democracies in Eastern and Central Europe, including Ukraine, is the best way to build a stable peace structure on the continent for a long time.

For young democracies, the experience of both the post-war transformation of the western lands and the practice of the last decade of transforming the economies of the five eastern lands into a system of market relations is an important example.

Germany is intensifying relations with independent Ukraine, which is becoming a new geopolitical reality. The conceptual base of bilateral cooperation can be formulated as follows: it is most likely that the Euro-Atlantic vector of Ukraine's foreign policy will have strategic success, provided that such a superpower as modern Germany is substantially supported. The implementation of Ukraine's foreign policy will be successful if on the one hand, it is based on national interests and, on the other hand, if the factors of globalization of international relations and a new quality of the European continent where integration is largely driven by a united Germany, are taken into account [2, p.41].

.United Germany and independent Ukraine represent modern Europe, democratic changes on the continent in modern times. The geostrategic dimensions of our two states provide all the grounds for building relations not only on a bilateral basis, but also on the basis of multilateral cooperation.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кротюк С.Ф. Нова роль Німеччини в об'єднаній Європі: пріоритети зовнішньої політики ФРН (1991-2004 pp.) <http://vmv.kyumu.edu.ua/series/vmv/vipusk3/3.pdf>
2. Кудряченко А, Об'єднана Німеччина: нові геополітичні виміри. Віче 8 (137)2003. С. 36-41
3. Хімяк О. ФРН у міжнародній системі: динаміка зміни зовнішньої політики (друга половина хх – початок ххі ст.) Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Випуск 25. 2013. С 159-165 <https://oldena.lpnu.ua/bitstream/ntb/21126/1/28-159-165.pdf>
4. Zbigniew Brzezinski. A plan for Europe. Foreign affairs. January/February 1995.pp. 26-42. P.30.

Дудка Раїса Анатоліївна,
*доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,
кандидат історичних наук, доцент*

ІСТОРІЯ СПІВРОБІТНИЦТВА МВФ З РУМУНІЄЮ, ПОЛЬЩЕЮ ТА УКРАЇНОЮ

У даній роботі було проаналізовано історію та умови кредитних угод МВФ з Польщею, Румунією та Україною за новітній період. Зазначені умови кредитування та наслідки співпраці. Вказана актуальність теми, названі основні праці вітчизняних дослідників.

***Ключові слова:** МВФ, Польща, Румунія, Україна, кредит, інфляція, безробіття.*

Постановка проблеми. Міжнародний Валютний Фонд – це глобальна спеціалізована установа ООН, яка діє вже понад 60р. За цей час, МВФ перетворилася з регіональної установи, яка мала намір сприяти розвитку міжнародного валютно-фінансового співробітництва, процесу збалансованого росту міжнародній торгівлі та надання безповоротної фінансової допомоги в наднаціональний орган, який здійснює прямий контроль над бюджетами та економікою країн-боржників, змушуючи їх через кредитну залежність виконувати свої умови. І цей обсяг умов надання допомоги систематично збільшується, наприклад, з двох-трьох умов у 1980-х роках до понад двадцять на початку ХХІ століття.

Ми спостерігаємо, що сучасні повноваження МВФ значно перевищують його статутні обов'язки, фонд втручається в усі сфери, загрожуючи державному суверенітету, тому ця тема є актуальною.

Румунський досвід у співпраці з МВФ

Правління Ніколая Чаушеску мало значний вплив на розвиток та історію Румунії. Зокрема, сталося піднесення в економіці, культурі, науці, а також незалежність Румунії в зовнішній політиці. Відомо, румунське керівництво намагалось зберегти хороші відносини з СРСР і з КНР. Проте, Н. Чаушеску

не підтримував деякі дії керівництва СРСР. Це вкрай негативно відобразилося на економіці Румунії, оскільки понад 60% її зовнішньої торгівлі припадало на частку РЕВ. Тому Румунія подала заявку МВФ та була офіційно прийнята 5 грудня 1972р. після голосування в раді директорів МВФ. Саме кредити МВФ допомогли Чаушеску модернізувати румунську економіку, створивши власну високорозвинену важку і легку промисловість. Зокрема, Румунія розпочала випускати власні легкові автомобілі, танки, літаки. Проте, на початку 1980р. зовнішній борг Румунії досяг 20 мільярдів доларів. Через загострення торгового дефіциту і підвищення процентних ставок, в 1981р. Румунія відчувала труднощі з виплатою боргу перед західними банками. У 1981р. Румунія отримала 1,5 мільярда доларів у вигляді позик від МВФ по процентній ставці від 6,25% до 13,5%, термін погашення становив від 3 до 7 років. Частина позики була надана з власних грошей МВФ, а частина – з грошей, узятих у позику МВФ, причому останні були під більш високою процентною ставкою. У той час Румунія вже була винна МВФ 280 мільйонів доларів.

Румунія зайняла в 1981р. у МВФ суму в 400 млн. доларів з 1,5 мільярда доларів, але уже в листопаді МВФ припинив подальше фінансування тому, що Румунія не змогла досягти цільових показників економічної діяльності.

Після цього погашення зовнішніх боргів проходило за рахунок жорсткої економії і зниження рівня життя населення. З 1983р. держава перестала позичати кошти за кордоном, скоротила до мінімуму імпорт та розширила експорт продовольчих товарів, зокрема, м'яса і товарів широкого вжитку.

Ще у 1987р. Н. Чаушеску вступив у відкритий конфлікт з МВФ після того, як припинив передачу основних економічних даних в МВФ, а через рік він заборонив отримання нових позик від МВФ, оголосивши, що Румунія відмовилася від західного фінансування назавжди.

Румунія дійсно справила останній платіж в 1989р., за кілька місяців до румунської революції. 16 грудня 1989р. в м. Тімішоарі, де переважали етнічні угорці, відбувся мітинг на підтримку угорського опозиціонера Ласло Текеша,

якого виселяли за наказом влади [4]. Мітинг переріс у заворушення, причому цілеспрямовано були підняті економічні і соціальні гасла. Незабаром заворушення поширилися на всю країну і в Бухаресті, на Оперній площі, з'явився «майдан».

Результатом стало те, що Н. Чаушеску і дружину засудили до розстрілу за звинуваченням у геноциді, підриві національної економіки і злочинах проти народу і держави. 5 грудня 1989 року розстріляли обох [4].

Хоча, після революції у Румунії не було боргів все ж резерви були швидко виснажені і у 1990р. румунський уряд розпочав переговори з МВФ про надання нової кредитної лінії. Румунія підписала нову угоду у 1991р, отримавши допомогу в розмірі 1 мільярда доларів.

В обмін на нові позики Румунія погодилася вжити заходів жорсткої економії, що призвело до підвищення цін на продукти харчування і паливо.

На загальних виборах у Румунії в 1996р. колишні комуністи втратили владу, і їх змінив ліберальний Румунський демократичний з'їзд, який розпочав «шокову терапію»: пакет реформ, розроблений МВФ та урядом Румунії, який включав значне скорочення субсидій і позик, наданих державним підприємствам, з метою закриття всіх державних підприємств, приватизацію державних банків, фінансування дефіциту виключно за рахунок ринку (суверенний борг). Уряд приватизував близько 40% галузей за мізерну суму в 2,1 мільярда доларів і заклав більшу частину держпідприємств.

В результаті цих реформ, замість підтримки економіки, сталася соціальна трагедія: подвоєння рівня бідності через зростання безробіття і макроекономічної катастрофи: скорочення промислового виробництва на 20%. Слід додати, що 60% нових безробітних зайнялися натуральним сільським господарством, що стало найбільшою міграцією з міста в сільську місцевість в післявоєнній Європі.

Нова угода між МВФ і ЄС надала Румунії кредитну лінію на 20 мільярдів євро, з яких Національний банк Румунії і уряд Румунії взяли 17,9 мільярдів

євро і які повинні бути поступово повернуті до 2023 року, в результаті чого загальна середня процентна ставка склала 15% (2,74 мільярди євро).

Співпраця Польщі з МВФ

Відомо, що Польща це країна, яка успішно реалізувала перехід від командно-адміністративної системи до вільної ринкової економіки. Вона застосувала на практиці рекомендації Дж. Сакса і провела «шокову терапію».

У лютому 1990р. Польща отримала допомогу від МВФ на підтримку цього плану. У 1990–91 роках вона була третім за величиною отримувачем технічної допомоги від МВФ. Зокрема, з 1990 по 1994 рр. отримала близько 1,8 млрд. дол. США. Останній долар з цих коштів було повернуто в 1995 році. За даними МВФ середньорічне зростання ВВП Польщі за період фінансування з 1990 по 1994 рік склав -2,6%.

Однак, незважаючи на успіх реформи, її соціальні наслідки вже в перший рік почали викликати невдоволення і суперечливі оцінки.

Відомо, що після 1994 р. Польща мала чудовий доступ до приватних ринків капіталу та отримувала велику грошову допомогу від ЄС, що дало їй змогу погашати позики МВФ раніше. За цей п'ятирічний період Фонд надав 12 штатних років технічної допомоги польській владі. Основна частина цієї допомоги надійшла від Департаменту грошово-кредитних та валютних питань (МАЕ), який направив 14 місій, щоб допомогти чиновникам Національного банку Польщі (НБП) модернізувати практично всю його діяльність.

Результатом даної політики, після 1989 року в Польщі почався період інтенсивного економічного розвитку, який підтримується завдяки членству Польщі в різних міжнародних організаціях:

- Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР),
- Організації Північноатлантичного договору (НАТО),
- Світової організації торгівлі (СОТ),
- Світового банку,
- Міжнародного валютного фонду (МВФ)

Україна та МВФ. Україна є членом МВФ із 1992 року. Ставши членом МВФ, Україна водночас увійшла до структури Світового банку, їй виділено квоту в 10 678 акцій на загальну суму в 1,3 млрд. дол. США. Валютну готівку за членство України в банку на суму 7,9 млн. дол. США внесли Нідерланди, що є країною-опікуном нашої держави у цій банківській структурі. Наразі МВФ є одним із головних фінансових партнерів України. Починаючи з 1994 р. Україна отримує від МВФ кредити Stand-by, частина цих коштів була направлена на фінансування дефіциту платіжного та торгівельного балансів, а також поповнення золотовалютних резервів країни.

Слід зазначити, що протягом 2005-2006 років технічні місії МВФ кілька разів відвідували Україну з метою надання Урядові допомоги у різноманітних сферах, у тому числі щодо управління державним боргом, фінансово-бюджетної політики та управління митними справами. У 2006-2007 роках експерт МВФ на постійній основі був залучений до діяльності Міністерства фінансів України щодо фінансового аналізу й прогнозування, стратегії планування бюджету й контролю над фінансовою стабільністю.

28 липня 2010 року Рада директорів МВФ ухвалила оновлену для України програму Stand-by на загальну суму 10 млрд. строком на 2,5 роки, скасувавши Програму Stand-by, затверджену в листопаді 2008 року. В рамках відповідної програми Україна отримала два транші допомоги, перший обсягом 1 250 млрд. СПЗ (близько 1,89 млрд. дол. США); другий обсягом 1 млрд. СПЗ (близько 1,5 млрд. дол. США). Із загального обсягу коштів отриманих за цією Програмою 2 млрд. дол. США надійшло на підтримку державного бюджету. Однак, надання подальших траншів не відбулося через невиконання Урядом України умов програми співробітництва з МВФ.

Відомо, що після завершення майдану 2013-14рр., приходу до влади в Україні нового Уряду та виконання попередніх умов, Рада директорів МВФ ухвалила надання Україні нової позики Stand-by загальним обсягом 10,976 млрд. СПЗ.

За розрахунками регулятора, у період з 2014 по 2020 рік Україна в межах трьох програм співпраці з МВФ, що діяли протягом цього періоду, перерахувала МВФ загалом 43,3 млн. СПЗ (або 61,48 млн. доларів за поточним курсом). Це означає, що фактично за невибрані транші Україна все одно заплатила 3 млн. СПЗ або 4,26 млн. доларів.

На жаль, в нашій державі також відбувся спад ВВП, зростання величини від'ємного сальдо торговельного балансу, зменшення обсягів іноземного інвестування та збільшення безробітних. Проте як покращити ситуацію без МВФ, уряди ще не придумали.

Висновки. Дивлячись на обсяги боргу Румунії та України можна сказати, що вони залишаються головними боржниками МВФ в Східній Європі.

Польща це – приклад успішних країн, які ведуть власну політику та взмозі впоратися з фінансово-економічними проблемами. Як результат відмова Польщі від траншу МВФ у розмірі 9,2 мільярда доларів. За інформацією Reuters, на таке рішення вплинули надприбутки національного бюджету розміром в 4,9 мільярда злотих (1,36 мільярда доларів), а також темпи економічного зростання, які, за інформацією відомства, за згаданий період склали майже 4%. Відмовилась, бо увесь час країна отримувала фінансову допомогу від ЄС. Хоча на сьогодні держава має також багато проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біргібаєва З.К. Криза режиму Ніколая Чаушеску в Румунії в кінці 80-р. ХХ ст. С. 85-88

2. Будс Р.Б. БреттонВудська конференція ООН в 1944 р (До історії створення Міжнародного валютного фонду і Міжнародного банку реконструкції і розвитку) // *Нова і новітня історія*. 2010. С. 421

3. Дасені В.Б. Міжнародний валютний фонд: Соціально-економічні науки і гуманітарні дослідження. С. 20-23

4.Грудень 1989-го —озброєний переворот в Румунії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://inance.ru/2017/01/chaushesku/>

5.Зміни соціально-політичного клімату в країнах Європи в контексті діяльності МВФ Довбиш Микита Олегович // *Науковий журнал «Політикус»*. 2019. С. 22-28.

6.Ксендзук В.В. Аналіз діяльності МВФ в умовах глобалізаційних економічних процесів// *Житомирський державний технологічний університет*.

УДК – 339.9. С. 98- 103

Прудько В'ячеслав Олександрович

*доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,
кандидат історичних наук*

**РОЛЬ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В
ПОСТЫПОЛЯРНОМУ СВІТІ**

Країни Центрально-Східної Європи відіграють ключову роль у геополітичному ландшафті Європи та світу. Після закінчення Холодної війни та розпаду комуністичних режимів, цей регіон став важливим фокусом уваги політичних, економічних та стратегічних процесів. У даній розвідці ми оглядово розглянемо геополітичне значення країн Центрально-Східної Європи для Європи та світу.

1. Географічне розташування:

- Стратегічне положення країн Центрально-Східної Європи, яке знаходиться між Західною Європою та Східною Європою/Азією.
- Прохідність та доступ до морських шляхів, що сприяє розвитку торгівлі та транспортних зв'язків.

2. Безпекове значення:

- Роль країн Центрально-Східної Європи у забезпеченні безпеки та стабільності в Європі.

- Збереження миру та запобігання конфліктам у регіоні.

- Забезпечення обороноздатності та спільних оборонних зусиль у рамках НАТО.

3. Європейська інтеграція:

- Роль країн Центрально-Східної Європи у процесі європейської інтеграції та зміцненні єдності в Європі.

- Прийняття європейських стандартів, цінностей та норм у політичній, економічній та соціальній сферах.

- Підтримка демократії, прав людини та розвитку громадянського суспільства.

4. Економічний вплив:

- Потужний потенціал країн Центрально-Східної Європи у сфері торгівлі, інвестицій та інновацій.

- Забезпечення енергетичної безпеки та диверсифікації постачання енергоносіїв до Європи.

- Розвиток транспортної інфраструктури та транзитного коридору, що сполучає Схід і Захід.

Країни Центрально-Східної Європи мають велике геополітичне значення для Європи та світу. Їх географічне положення, безпековий вплив, європейська інтеграція та економічний потенціал дозволяють їм відігравати ключову роль у політичних, економічних та стратегічних процесах. Зміцнення співпраці з цим регіоном є важливим для забезпечення стабільності та процвітання в Європі та світі.

Країни Центрально-Східної Європи пережили значні трансформації після падіння комуністичних режимів та вступу до європейської сім'ї. Цей регіон став активним учасником світової економіки та європейської інтеграції. Зупинимось на економічному розвитку та інтеграції країн Центрально-Східної Європи в європейський та світовий контекст.

1. Економічний розвиток:

- Стабільний ріст ВВП та зміцнення економічних фундаментів у країнах регіону.

- Приватизація та реформи у сфері підприємництва, фінансової системи та ринку праці.

- Залучення іноземних інвестицій та розвиток експортного потенціалу.

2. Інтеграція в Європейський Союз:

- Приєднання до Європейського Союзу як стратегічний крок у зміцненні економічних та політичних зв'язків.

- Забезпечення доступу до європейського внутрішнього ринку та інструментів європейської інтеграції.

- Впровадження європейських стандартів у сфері торгівлі, прав людини, норм праці та екології.

3. Роль у світовій економіці:

- Участь у глобальних ланцюжках виробництва та інтеграція у світову торговельну систему.

- Зростання експорту та конкурентоспроможності в галузях, таких як автомобілебудування, інформаційні технології та фармацевтика.

- Розвиток інноваційного сектору та стартап-екосистеми.

4. Інфраструктурні проекти та зв'язки:

- Розвиток транспортних мереж та енергетичної інфраструктури, що забезпечують зв'язок зі східними та західними ринками.

- Участь у проектах, таких як «Транспортний коридор Балтійського моря-Чорне море» та «Ініціатива «Один пояс, один шлях»».

Економічний розвиток та інтеграція країн Центрально-Східної Європи в європейський та світовий контекст стали ключовими факторами їх успіху та прогресу. Цей регіон продемонстрував високий рівень адаптації до глобальних викликів та показав свою конкурентоспроможність. Інтеграція у Європейський Союз та активна участь у світовій економіці сприяють

розвитку та підвищенню стандартів життя в країнах Центрально-Східної Європи, а також сприяють зміцненню геополітичної ролі регіону.

Регіон країн Центрально-Східної Європи став сценою значних змін та перетворень після розпаду Радянського Союзу та краху комуністичних режимів. Однак, незважаючи на досягнуті успіхи, цей регіон стикається з численними викликами, а також впливом зовнішніх сил. Сучасні виклики та вплив зовнішніх сил на регіон країн Центрально-Східної Європи.

1. Геополітичні виклики:

- Напруженість у відносинах з Росією та війна в Україні.
- Відновлення імперських амбіцій та геополітичних претензій Російської Федерації.

- Зміна впливу та розташування військових сил у регіоні.

2. Енергетична безпека:

- Залежність країн Центрально-Східної Європи від постачання природного газу та нафти з Росії.

- Розвиток альтернативних джерел енергії та диверсифікація постачань.

- Вплив геополітичних факторів на енергетичну безпеку регіону.

3. Міграційні процеси:

- Роль країн Центрально-Східної Європи як транзитних та приймальних країн для мігрантів.

- Виклики, пов'язані з нелегальною міграцією та управлінням міграційними потоками.

- Вплив міграції на економіку, суспільство та політичну ситуацію в регіоні.

4. Європейська інтеграція та європейські цінності:

- Виклики, пов'язані з дотриманням європейських стандартів та цінностей в країнах регіону.

- Розбіжності в підходах до європейської інтеграції між країнами Центрально-Східної Європи та іншими членами Європейського Союзу.

○ Вплив зовнішніх сил на процеси європейської інтеграції та стабільність регіону.

Країни Центрально-Східної Європи стикаються зі значними викликами та впливом зовнішніх сил, які впливають на їх геополітичну ситуацію, економіку та стабільність. Розуміння цих викликів та шляхів їх подолання є важливим для розвитку регіону та зміцнення його позицій в європейському та світовому контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Martin Nilsson and Daniel Silander Democracy and Security in the EU's Eastern Neighborhood? Assessing the ENP in Georgia, Moldova, and Ukraine. 2016 [Електронний ресурс]– Режим доступу :<https://www.jstor.org/stable/48602391>
2. Central and Eastern Europe in the EU: Challenges and Perspectives under crisis conditions Edited by Christian Schweiger and Anna Visvizi. 2018
3. The new role of Central and Eastern Europe in international democracy support Tsveta Petrova. 2011. [Електронний ресурс]– Режим доступу : https://carnegieendowment.org/files/east_eur_democracy.pdf
4. The Europeanization of Central and Eastern Europe Edited by Frank Schimmelfennig and Ulrich Sedelmeier. 2005
5. Central and Eastern European geopolitical study . Written by: Dr. Ágnes Bernek. 2018

Михайленко Галина Миколаївна

доцент кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету, кандидат історичних наук, доцент.

**ВІД ПОСТРАДЯНСЬКОЇ ДІЙСНОСТІ ДО ВІЙНИ: ХЕРСОНСЬКИЙ
ВИМІР НОВОГО ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ**

Зі здобуттям незалежності перед Україною постало завдання переосмислення багатьох сторінок своєї історії та заповнення численних лакун, які залишилися після імперського та радянського часів. З початком широкомасштабного вторгнення росії на територію нашої держави 24 лютого 2022 р. українська громадськість почала активно аналізувати й історію перших десятиліть незалежності. Зокрема, можемо говорити й про нове усвідомлення ролі та статусу Півдня України як у історичному вимірі, так і у ході російсько-української війни.

Український політичний простір часів незалежності тривалий час визначався кількома спрямуваннями зовнішніх відносин. За головним змістом можна виокремити декілька векторів:

- активні (на жаль, пріоритетні) відносини з росією
- збереження традиційних відносин з країнами пострадянського простору у межах СНД;
- курс на розширення співробітництва з країнами Європи;
- активне долучення до діяльності міжнародних організацій, зокрема, Організації Об'єднаних Націй;
- усталення міжнародного співробітництва з США та налагодження відносин з НАТО.

Таке спрямування зовнішньої політики України у значній мірі визначалося міжнародними домовленостями і без'ядерним статусом України, отриманим після здобуття незалежності. У жовтні 1991 р. Верховна Рада схвалила заяву про без'ядерний статус України. Уже незабаром, у грудні 1991 р. Україною було підписано Мінську Угоду СНД, що серед іншого містила положення щодо розукомплектування запасу тактичного озброєння

протягом найближчих років, до кінця 1994 р. А вже прийнята через два роки, у жовтні 1993 р., військова доктрина фіксувала проголошення без'ядерного статусу України і неприпустимість застосування ядерної зброї. Усі окреслені кроки було закріплено Будапештським меморандумом, який підписали 5 грудня 1994 р. Відмова від ядерного озброєння компенсувалася отриманням гарантій безпеки територіальної цілісності від Сполучених Штатів Америки, Британії та росії. Надалі домовленості підтримали Франція та Китай.

До 2014 р. територія України не ставала ареною військових міжнародних конфліктів. Проте, постійно наростало протистояння між двома ключовими векторами розвитку нашої держави, які можна окреслити як «Європейський вибір» та «російський вибір». Спрямування європейським шляхом призвело до загострення відносин з росією, яка не мала бажання мирно відпустити Україну зі сфери свого контролю і розпочала військову агресію шляхом військового наступу на території Донецької та Луганської областей та анексії Криму.

Для забезпечення правового режиму тимчасово окупованих територій було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [2]. Територіальні межі по лінії розмежування на Донбасі з точним переліком районів, міст та селищ було визначено Указом Президента України від 7 лютого 2019 р. [6].

Херсонська область опинилася у вирі військового протистояння з початку фази широкомасштабного наступу росії з 24 лютого 2022 р. Херсон був захоплений російськими військами 1 березня 2022 р. після п'яти днів боїв на підступах до міста. Це стало початком тривалої окупації, яка завершилася 11 листопада 2022 р. Загалом – 8 місяців 10 днів цивільного спротиву, героїзму та віри у Збройні Сили України, які уже стали нашою історією.

Дослідниками уже розпочата робота щодо осмислення реалій війни та збирання інформації, яка допоможе створити широку картину окупаційних практик Херсону. Доцільно згадати й особливості термінології, яка

застосовується по відношенню до територій, загарбаних росією після 24 лютого 2022 р. Найширшого використання набув термін «тимчасово окуповані», але документу, який би юридично закріпив це статус, прийнято не було. На основі цього, ймовірно, більш доречним було б сприйняття території Херсонської області як «тимчасово захопленої». Проте, маємо ustalеним, сприйнятим і громадськістю, і дослідниками по відношенню до Херсонської області термін «окупована територія».

На сьогоднішній день уже маємо низку досліджень, присвячених періоду захоплення Херсону російськими військами. Зокрема, С. Водотика у своїй розвідці підняв питання про зміни, які відбулися у Херсоні у перші тижні після окупації [1]. Ключові виклики, що постали перед херсонцями після 24 лютого 2022 р., окреслили у своїй статті Д. Мальчикова та І.Пилипенко [5]. О. Зубченко здійснив спробу соціологічного аналізу проявів колабораціонізму на територіях Запорізької та Херсонської областей [3]. Костючков С. під час роботи І Міжнародної наукової конференції «Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи» (Житомир, 2023) на прикладі Херсонщини підняв питання про політичний брендинг територій засобами масової інформації під час російсько-української війни [4].

На черзі: відтворення історії повсякденних практик окупаційного міста, виокремлення особливостей херсонської моделі окупації, окреслення гендерних практик виживання під час широкомасштабного вторгнення та окупації та багатьох інших проявів життя мешканців Півдня України протягом 2022 р. Усе це стане вагомим підґрунтям для формування нового бачення як ролі Півдня у житті нашої країни, так і в цілому – базових складових розвитку України як незалежної держави після вигнання російських військ з наших територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Водотика С. Г. Місто, яке не боялося: Херсон у перші місяці російської окупації. Україна модерна: Міжнародний інтелектуальний часопис. 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uamoderna.com/md/xerson-u-pershi-misyaczi-rosijskoi-okupaczii?fbclid=IwAR3OkpuqV0luyp7BoH_7zqkkRq0r86wRgdg9NZBnrxEjzegW9ND9hVsSIng
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 26. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
3. Зубченко, О. С. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях Півдня України: соціологічний аспект. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право, 2022, 3(55). С. 15-23
4. Костючков С.К. Політичний брендинг територій засобами масової інформації під час російсько-української війни (на прикладі Херсонщини). Матеріали І Міжнародної наукової конференції «Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи». Житомир, 2023. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://news.ztu.edu.ua/2023/04/i-mizhnarodna-naukova-konferentsiya-sotsialno-gumanitarni-studiyi-innovatsiyi-vyklyky-ta-perspektyvy/#more-33384>
5. Мальчикова Д., Пилипенко І. Окупаційний урбіцид: міський досвід і повсякденні практики населення (приклад Херсона, Україна). Економічна та соціальна географія. Київ, 2022. Вип. 88. С. 6-15.
6. Указ Президента України «Про межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/322019-26050>

Калабіна Крістіна Вадимівна

студентка I курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ПОСТЫПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

Відновлення в 1918 р. Польської національної незалежної держави за значенням було подією історичного значення не тільки для Польщі, а й для Європи. Польський народ здобув самостійність, став на шлях незалежного політичного розвитку.

Друге національне польське відродження призвело до самовизначення та утвердження Польщі в контексті новітньої історії, ознаменувавши тим самим завершення багатолітніх зусиль поляків у справі відродження країни й відповідно вимогам європейської історії. Проголошення незалежності Польської держави обумовило здобуття вагомого її місця у системі міжнародних відносин Центрально-Східної Європи та впливу на історичні процеси на європейському континенті в умовах міжвоєнного часу.

Зазначимо, що проблеми знайшли певне відображення у працях Л.Алексієвець [1], Л.Зашкільняка і М.Крикуна [2], М.Литвина [3] та інших українських істориків. Однак проблема висвітлення Польщі в системі міжнародних відносин у міжвоєнний період 1919–1939 рр. все ще не втратила своєї наукової актуальності, а її вивчення стає нагальним завданням в сучасних умовах розвитку українсько-польських взаємин та євроатлантичних і глобалізаційних процесів.

Незалежна Польща після Першої світової війни змінила геополітичну карту Європи. Її поява є однією з найбільших геополітичних подій початку ХХ ст. Здобуття Польщею ознак повноцінної держави, рівноправного суб'єкта міжнародних відносин відбувалося за складних і суперечливих умов повоєнного облаштування, що значною мірою визвало характер і зміст повоєнної політики на міжнародній арені. Складність ситуації полягала в тому, що Польща не мала відповідного місця й впливовості у міжнародних

стосунках. Особливість польської зовнішньої політики полягала у визначенні державних кордонів та забезпеченні територіальної цілісності в складових умовах повоєнної Європи.

Значною була роль зовнішньої політики у налагодженні й розвитку зв'язків з державами Європи і світу у зміцненні міжнародного становища Другої Речі Посполитої, котра була активним складовим чинником міжнародних відносин на європейському континенті. Багато відомих польських діячів виступали на міжнародній арені, були знані за кордоном, підтримували взаємини з державними і політичними діячами інших країн, ініціювали ідеї, визначили не лише зовнішньополітичне обличчя Польщі, а і Європи, а відтак і світу.

Нововідродженої Польської держави у міжвоєнний період можна поділити на три головні етапи: перший охоплює 1918-1923 рр. і характеризується зусиллями щодо визначення кордонів Польщі, а також їх міжнародного визнання; другий – 1923-1932 рр., коли Польща простувала до зміцнення свого нового становища в Європі, головним чином, спираючись на Лігу Націй, і, насамперед, до укладання зовнішньополітичних зв'язків із сусідами й тогочасними великими державами; третій – 1933-1939 рр., у якому розпочалася і велася боротьба за існування Польської держави, а також цілісність її території [4, с. 5].

Упродовж міжвоєнного часу Польща намагалася матеріалізувати свої уявлення про геополітичну роль Другої Речі Посполитої в Центрально-Східній Європі й наладити міждержавні відносини на тлі загального повоєнного ускладнення міжнародного становища на континенті. Польща на початок 20-х років минулого століття завершила процес визнання державних кордонів, визначила в Березневій конституції 1921р. основні принципи зовнішньополітичної діяльності на міжнародній арені [5, с. 507]. Стосунки із сусідніми країнами були напруженими і суперечливими [6, с. 195].

На початку 1930-х років, зовнішня політика Польщі впливала з концепції «двох ворогів», що об'єктивно вимагала від польської дипломатії

постійного лавірування між сильнішими сусідами – СРСР і Третім Рейхом на заході. Польща проводила лінію «рівного віддалення» від Німеччини й СРСР і намагалася всіма засобами протидіяти їх можливому зближенню і союзу на антипольській платформі [7, с. 264-265]. Результатом такої тактики уряду Польщі було укладено у Москві 25 липня 1932 р. пакт про ненапад. Аналогічний договір двома роками пізніше (26 січня 1934 р.) підписано з Німеччиною [8, с. 124]. У той же час Польща відмовилась брати участь у запропонованому Францією і СРСР так званому «Східному Локарно».

Перевіркою польської зовнішньої політики стали події другої половини 1930-х рр. Користуючись потуранням західних держав, Німеччина у 1935 р. здійснила демілітаризацію Рейнської області, взяла активну участь у громадянській війні в Іспанії на боці Франко, а у березні 1938 р. Гітлер здійснив аншлюс Австрії. На жаль, Польща не протидіяла цим діям Німеччини, поглиблюючи кризу Версальської системи для досягнення власних цілей. Весною 1938 р. нею був висунутий ультиматум Литві з вимогою визнати остаточний характер польсько-литовського кордону на користь Польщі.

Згодом Польща взяла участь у розчленуванні Чехо-Словаччини, що стало прелюдією до Другої світової війни. Ці дії з боку Польської держави не отримали схвалення в громадській думці Європи. 29 вересня 1938 р. в Мюнхелі великі західні держави визнали нові вимоги Німеччини, яка простувала до наступної світової війни. Свідченням цього було загарбання Праги у березні 1939 р., і вимога від Польщі на згоду на включення Гданська до Рейху та на так званий «екстериторіальний коридор», який з'єднував би німецьке Помор'я зі Східною Пруссією.

З огляду на агресивність Німеччини, Польща потрапила у надзвичайно небезпечне становище. Таємні німецько-радянські переговори, що проводилися водночас і рівнобіжно з офіційними явними переговорами з Англією, Францією, привели до підписання 23 серпня 1939 р. пакту про ненапад між Німеччиною і СРСР – пакт Ріббентропа-Молотова. У доданому

до цього договору таємному протоколі йшлося про поділ польських територій і про сфери впливів Третього Рейху (Литва) та СРСР (Фінляндія, Естонія, Латвія і Бессарабія). Практично перед Німеччиною відкрився шлях до агресії проти Польщі. Радянсько-німецькі домовленості свідчили про те, що дві сусідні великі держави об'єдналися для боротьби проти не вигідної їм Версальської системи, невід'ємною частиною якої була Польща.

Таким чином, напередодні очікуваного нападу німців Польща була залишена напризволяще, було очевидно, що ані Англія, ані Франція не нададуть їй відповідної допомоги, а СРСР став на бік Німеччини, а Червона армія перейшла Збруч 17 вересня 1939 р. Гітлер мав усі підстави бути задоволеним. Однак, незважаючи на важку ситуацію, Польща вирішила чинити збройний опір.

1 вересня 1939 р. призвело до драматичних подій, до воєнної катастрофи, якої зазнала Друга Річ Посполита, до втрати нею свободи і незалежності. Фашистська навала поставила питання про етнічне та фізичне виживання польської нації. У польській історіографії, у національній свідомості і традиції живе переконання, що поляки у безнадійній ситуації цілковитого оточення зайняли гідну ситуацію, заявили про моральну силу, яку дало їм переконання, що відстоюють справедливу справу, що захист свободи і суверенності, отриманих з такими труднощами у 1918 р., навіть в складних умовах, для оборони країни є найвищим наказом – боротися за вітчизну, що така боротьба – це потужний моральний капітал, що ця боротьба буде початком широкого руху Опору проти загарбників, що в сприятливих умовах можна відбудувати вільну і незалежну Польську національну державу. Події Другої світової війни і післявоєнного часу переконливо довели життєствердуючу силу і бажання польського народу до звільнення країни від окупантів і відновлення Польської національної державної самостійності й незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексієвець Л.М. Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926 / Л.М. Алексієвець. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 448 с.
2. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л.О. Зашкільняк, М.Г. Крикун. – Львів: Львівський національний університет ім. І.Франка, 2002. – 752 с.
3. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 / М. Крикун. – Львів, 1999. – 488 с.
4. Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej. 1918–1939. – Т.1: 1918 – 1932 / Pod red. naukową T.Jędruszcak i M.Nowak – Kiełbskovej. – Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1989. – 540 s.
5. Kumaniecki K.W. Odbudowa państwowości polskiej: Najważniejsze dokumenty. 1912 – styczeń 1924 / K.W. Kumaniecki. – Warszawa, Kraków, 1924. – S. 507 – 522.
6. Dylągowa H. Historia Polski 1795–1990 / H. Dylągowa. – Lublin: Instytut Europy Środkowo – Wschodniej, 2000. – 239 s.
7. Łossowski P. Dyplomacja polska 1918–1939 / P. Łossowski. – Warszawa: Wydawnicy: Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, 2001. – 479 s.
8. Sowa A. U progu wojny. Z dziejów spraw wewnętrznych i polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej / A. Sowa. – Kraków: Towarzystwo Sympatyków Historii, 1997. – 321 s.

Коноз Максим Вікторович

студент I курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

«ОСІНЬ НАРОДІВ» У ПОЛЬЩІ: ШЛЯХ ВІД КОМУНІЗМУ ДО ДЕМОКРАТІЇ

«Осінь народів» — процес повалення комуністичних режимів у Центрально-Східній Європі, кульмінація якого припала на осінь 1989 р.

Вживається за аналогією з «Весною народів» – революційними подіями в Європі 1848-1849 років. У більшості колишніх соціалістичних країн зміна влади відбулася мирним шляхом (крім Румунії, де комуністичний режим повалено збройним повстанням, і Югославії, де розпад вилився в тривалу війну[2]).

Після запровадження в Польщі в грудні 1981 р. воєнного стану, заборони «Солідарності» й арешту її лідерів Адама Міхніка, Яцека Куроня, Леха Валенси, польське суспільство не припинило опір режиму. Виступи проти влади часто були спонтанні: молодь уночі залишала антиурядові написи в громадських місцях і на будівлях, багато людей носили символіку, яка виказувала причетність до «Солідарності» (символом перемоги була латинська літера «V»). Мало хто приховував зневагу до ініціаторів воєнного стану та їхніх московських покровителів. Члени правлячої Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП) масово здавали партійні квитки, натомість організаційна мережа «Солідарності» відновлювалася. У 1982 р. «Солідарність» оголосила програмну декларацію «Підпільне суспільство». Розпочато творення структур, які протистояли державному апарату. Основною формою боротьби залишалися страйки. Незважаючи на протидію влади, «паралельне суспільство» розвивалося, обростаючи підпільними університетами, театрами, відеотеками, засобами масової інформації. Невдовзі кількість нелегальної преси сягнула 1300 назв [1].

Важливу роль у стабілізації ситуації в Польщі відіграв єпископат Римокатолицької церкви. Саме від нього йшли імпульси до діалогу між владою і народом. У підсумку це послабило воєнний стан, і в 1983 р. його було скасовано. Пильно стежив за ситуацією на батьківщині Іван Павло II. Ще на початку воєнного стану він закликав Ярузельського «припинити будь-які дії, які ведуть до пролиття польської крові», бо «та кров не може далі обтяжувати сумління й плямувати руки земляків». У 1983 і 1987 рр. Іван Павло II відвідав Польщу з пастирськими візитами. Щоразу вони перетворювалися на грандіозні маніфестації, де йшлося про повагу людської гідності, свободи,

демократичних цінностей, моральності. Про такі ж важливі для суспільства й людини речі говорили на проповідях римо-католицькі священники, до яких приходили тисячі людей. У 1984 р. за наказом Міністерства внутрішніх справ викрали й закатували священника костелу Святого Станіслава Костки у Варшаві, капелана «Солідарності» Єжи Попелушка. Його тіло знайшли у Віслі, а невдовзі стали відомі імена вбивць. Це вразило багатьох поляків і ще більше згуртувало проти влади [1].

Соціально-економічна ситуація в країні погіршувалася. Лідери США та країн Європейського Союзу засудили запровадження воєнного стану та ввели економічні санкції проти ПНР і СРСР. Розраховувати можна було лише на допомогу країн Варшавського договору, але їхні ресурси були скромними. Після скасування воєнного стану польський уряд намагався поліпшити економічну ситуацію через надання підприємствам господарської самостійності. Проте реформи буксували. Важким тягарем для польської економіки був зовнішній борг, який у 1987 р. становив понад 39 млрд доларів і 6,5 млрд рублів. Після вбивства Попелушка Ярузельський відправив у відставку особливо ревних прихильників командно-адміністративної системи й наблизив лібералів і реформаторів. Під впливом «перебудови» в СРСР у 1986 р. у Польщі амністували політичних в'язнів [1].

У 1988 р. Польщу охопили масові страйки. Люди протестували проти чергового підвищення цін на продукти й комунальні послуги. У ПОРП тривали дискусії, однак гору брало крило, налаштоване на порозуміння з опозицією, лідером якої був Лех Валенса. Від 5 лютого до 6 квітня 1989 р. у Варшаві проходили засідання «Круглого столу», який об'єднав правлячу коаліцію (27 осіб), «Солідарність» (25 осіб), представників церкви (5 осіб), а також кілька сотень експертів з різних питань. Підсумкові документи нарад засвідчили порозуміння сторін щодо поступового мирного демонтажу тоталітарного ладу й запровадження демократії. Згідно з досягнутими домовленостями було внесено зміни у виборче законодавство, що відкрило

шлях до виборів на підставі конкуренції й політичного плюралізму. «Солідарність» стала легальною політичною силою [1].

Notabene!

Режим виявляв насильство під час воєнного стану, тоді загинуло як мінімум 56 людей. До 1989 року система вже розпадалася. Співробітники держбезпеки та військовослужбовці заробляли менше, ніж десять років тому. Влада не без підстав побоювалася, що при низьких зарплатах спецслужби не будуть їй аж такі віддані. Крім того, в команді Ярузельського вважали, що Горбачов буде невдоволений насиллям. Польський лідер панічно боявся Кремля [3].

За Круглим столом опозиція і влада домовилися, що 65 % місць у нижній палаті парламенту, тобто Сеймі, займуть комуністи та їхні союзники. Безпартійні могли претендувати відповідно тільки на 35 % місць. Тож вибори до Сейму були вільними лише на третину. Під час переговорів також вирішили відновити роботу Сенату. Вибори до верхньої палати парламенту можна назвати повністю вільними — там у комуністів не було квот [3].

Опозиціонери почали спілкуватися з людьми на вулицях, на зустрічі з електоратом запрошували акторів, сатириків, піснярів. 1989 року в передвиборному штабі «Солідарності» виступив, наприклад, Стіві Уандер — зірка світового масштабу. Раніше такого в Польщі ніхто не робив. Дуже вдалою виявилася ідея плакатів опозиційних кандидатів із Лехом Валенсою. Річ у тому, що більшість висуванців була невідома виборцям, та ще й мала обмежений доступ до державних ЗМІ. Щоб бодай якось підвищити впізнаваність опозиційних політиків, вирішили фотографувати їх із лідером, якого знали всі [3].

Поляки самі вирішували, чи хочуть жити як раніше, чи підтримують комуністичний режим, чи виступають проти. Ті, хто був проти, віддавали голос за кандидатів від «Солідарності», позаяк саме вона асоціювалася з протестом. У виборах 1989 року брали участь представники й інших опозиційних сил, однак ніхто з них не потрапив до парламенту.

«Солідарність» поводитися дуже прагматично: при найбільш оптимістичному сценарії опозиція могла отримати 100 місць у Сенаті та 161 в Сеймі — саме стільки кандидатів «Солідарність» і висунула. Комуністи ж створили конкуренцію всередині своїх списків: за 100 місць у Сенаті боролися 300 представників влади.[3]

Парламентські вибори 1989 р. принесли триумф опозиції, яка здобула 35 % (максимально можливу кількість) мандатів у сеймі й 99 зі 100 місць у сенаті. Прем'єром став представник опозиції ТадеушМазовецький. Невдовзі остаточно ліквідовано ПОРП. На президентських виборах наприкінці 1990 р. перемогу здобув Лех Валенса. Республіка Польща (а так знову почали називати країну) стала на шлях демократичних і ринкових реформ. Перехід до економічної лібералізації був стрімким – застосовано так звану шокову терапію, згідно з планом економічних реформ Лешека Бальцеровича. Реформи були успішними й забезпечили країні економічне зростання. У 1999 р. Польща стала членом НАТО, а в 2004 р. – членом Європейського Союзу. Досвід польського «Круглого столу» як прикладу суспільного діалогу, що забезпечив мирний перехід до значущих перетворень у суспільно-політичному житті, використали в інших країнах Центрально-Східної Європи. Уважають, що саме він започаткував «Осінь народів» у цьому регіоні [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. «Осінь народів»: революції в Центрально-Східній Європі. Режим доступу: <https://uahistory.co/pidruchniki/history-ukraine-and-world-11-class-2019-mudriy/30.php>

2. Осінь народів. Режим доступу: <https://artsandculture.google.com/entity/%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%BD%D1%8C-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2/m0cb58r?hl=uk>

3. Вибори–1989. Польський шлях до свободи. Режим доступу: <https://novapolshcha.pl/article/vibori-1989-polskii-shlyakh-do-svobodi/>

Хоменко Інна Анатоліївна

*магістранта факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ У ПОСТЫПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ Й ЗАГРОЗИ

В умовах стрімкого розвитку технологій традиційна дипломатія зазнає змін, зокрема через активне використання соцмереж, медія відкриваються широкі можливості для спілкування між політиками та громадянами навколосвіту. Онлайн-повідомлення часто оминають уряд і ЗМІ фільтри, потенційно дозволяючи державам ефективніше впливати на зовнішні аудиторії та досягнення дипломатичних цілей.

Посилення діяльності іцифрової дипломатії проходить і в країнах ЦСЄ. Цифрова дипломатія сприяє підвищенню прозорості, надає можливості для залучення широкого кола учасників, а проведення різного формату зустрічей, забезпечують більшу гнучкість у взаємодії з широким колом міжнародних акторів. Таким чином держави ЦСЄ об'єднують свої зусилля, проводять тематичні заходи та тренінги на яких високопосадовці покращують свої навички використання цифрових інструментів і практичних прикладів цифрових кампаній. На тренінгах представники з Албанії, Боснії та Герцеговини, Чехії, Естонії Грузії, Косово, Македонії, Молдови, Чорногорії, України та Словенії не тільки удосконалюють свої навички та обмінюються досвідом, а й навчаються протистояти загрозам в інформаційному просторі, зміцнюють здатність взаємодіяти з власними громадянами, допомагаючи урядам у масштабах регіону зосередитися на підзвітності та прозорості. [1]

Необхідно підкреслити, що цифрова дипломатія окрім нових можливостей несе й нові загрози. Адже цифровий простір також використовується для пропаганди та деморалізації інших країн шляхом створення плутанини, хаосу та націлювання на цінності та норми інших країн. Останнім часом цифровий простір став новим способом ведення війни.

Таким чином, країни Східної та Центральної Європи стали випробувальним майданчиком для нових методів пропаганди Росії [2]. Намагання РФ дестабілізувати суспільство, послабити уряди країн спіткало не тільки Україну, а стало відчутно в Польщі, Чехії, Словаччині, Латвії, Литві, Естонії, а також Болгарії і країнах балканського регіону [4,с.89]. Адже саме національні меншини є легкою мішенню для дезінформації, що підтримується Кремлем, до того ж в усьому регіоні до таких належать не тільки етнічні росіяни, але й інші російськомовні меншини: українці, білоруси, молдавани тощо [2].

Серед основних викликів можна виокремити хакерство, оскільки багато глав держав, урядів і дипломатів у всьому світі стають жертвами кібератак.

Окрім цього, брак знань про використання Інтернету та соціальних мереж може посилити існуючу нерівність, особливо для тих, хто не має доступу до технологій, ресурсів або необхідних навичок цифрової грамотності [3].

Отже, з усього вище зазначеного можна зробити висновок, що цифрова дипломатія відкриває нові можливості у зовнішньополітичній діяльності країн ЦСЄ, але щоб ефективно протистояти можливим загрозам, державам необхідно об'єднати свої зусилля в інформаційному і кіберпросторі та розробити спільну стратегію з протидії пропагандистської політики Росії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Enhancing digital diplomacy activities in the Western Balkan and Eastern European countries URL: <https://www.cep.si/official-development-cooperation/enhancing-digital-diplomacy/>
2. Індекс стійкості до російської дезінформації URL: <http://prismua.org/dri/>
3. Майбутнє цифрової дипломатії URL: <https://fairbd.net/future-of-digital-diplomacy/>

4. Новіков В. Роль стратегічної комунікації в системі безпеки в регіоні Центральної та Східної Європи. Криза сучасної системи безпеки: нова карта геополітичних протистоянь. Львів, 2021. С. 86-90.

Школьник Руслан Сергійович

*студент IV курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

**ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНА ЄВРОПА ТА НАТО: ВЗАЄМВІДНОСИНИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ**

Ця стаття має на меті вивчити відносини між Центрально-Східною Європою та НАТО, включаючи виклики та можливості співпраці в майбутньому. Доповідь розпочнеться з короткого огляду історії відносин Центрально-Східної Європи-НАТО, після чого буде проведено аналіз поточної ситуації та майбутніх перспектив.

***Ключові слова:** НАТО, Центрально-Східна Європа, співпраця, виклики, країни-члени.*

Відносини між Центрально-Східною Європою та НАТО почали розвиватися після розпаду Радянського Союзу. У 1991 році Польща, Угорщина та Чехія стали першими країнами, які приєдналися до альянсу. У 1999 році НАТО розпочала свою першу військову кампанію в регіоні, бомбардуючи Югославію у відповідь на свої дії в Косово. Ця кампанія стала першим випадком, коли НАТО діяла за межами своїх традиційних кордонів.

Відтоді НАТО відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та стабільності в Центрально-Східній Європі. Альянс допоміг країнам регіону модернізувати їхні військові сили та покращити обороноздатність. У 2016 році НАТО оголосила про розгортання чотирьох багатонаціональних батальйонів у країнах Балтії та Польщі в рамках своєї ініціативи Посиленої

передової присутності. Цей крок мав на меті стримати потенційну агресію з боку Росії та заспокоїти союзників НАТО в регіоні.

Незважаючи на прогрес, досягнутий у відносинах Центрально-Східної Європи-НАТО, перед цими відносинами все ще стоїть кілька проблем. Одним із найбільш важливих викликів є триваюча напруга між Росією та НАТО. Після анексії Криму в 2014 році відносини між Росією і НАТО були напруженими. Росія посилила свою військову діяльність у регіоні, включаючи розгортання військ у Калінінграді, російському ексклаві на Балтійському морі.

Ще одним викликом є розбіжність інтересів країн-членів НАТО. Країни Центрально-Східної Європи стурбовані російською агресією, тоді як деякі члени НАТО більше зосереджені на інших питаннях, таких як тероризм і міграція. Ця розбіжність інтересів призвела до дискусій всередині альянсу щодо рівня прихильності до регіону.

Найголовнішою проблемою для вчених стало питання, пов'язане, передусім, зі зміною уявлень про територіальні межі Центральної та Східної Європи. Поширеним стало твердження про зміщення Східної Європи на Схід та включення до цього простору країн СНД*. Американські спеціалісти з питань Східної Європи виділяють особливу категорію «нова Східна Європа», до якої відносять Україну, Білорусь і Молдову⁷⁰. Деякі українські дослідники (Є. Кіш, М. Лендель) також стверджують, що в другій половині ХХ ст. фактично відбулося геополітичне розмежування цілісного регіону Центральної та Східної Європи та його розпад на окремі сегменти як у географічно-просторовому, так і економічному та політичному вимірах. На думку вчених, наслідком чіткої структуризації геополітичного простору Центральної та Східної Європи стало виокремлення двох регіонів. Перший – «нова Центральна Європа» (Польща, Чехія, Словаччина й Угорщина). В основі цього процесу, підкреслюють вчені, лежить зміна геополітичного статусу центральноєвропейського регіону, як складової ЄС і НАТО, внаслідок

розширення інтеграційного простору. Другий – «нова Східна Європа», яка включає – Україну, Білорусь, Молдову, Російську Федерацію [3].

Геополітичні зміни, пов'язані із розширенням ЄС і НАТО на Схід Європи активізували дослідження змісту та перспектив цього процесу. Були запропоновані різні варіанти підходів до визначення регіону. В результаті наукових пошуків у сучасній історіографії з'явилися нові терміни – «нова Центральна Європа», «нова Східна Європа», «нове Східноєвропейське пограниччя». Проте, ці дискурси не привели до відмови від концепту Центрально-Східна Європа, навпаки, стимулювали його подальше використання як наукової дефініції. Оскільки Центрально-Східна Європа є, передусім, географічний регіон, який ніколи не представляв собою політичного цілого, то політична карта цього регіону буде змінюватися й надалі відповідно до суспільно-політичних обставин [4].

Можна впевнено сказати, що країни Центрально-Східної Європи сьогодні є потужним єдиним геополітичним регіоном. Ці країни інтегровані в європейські трансатлантичні структури, тобто, позбавлення від необхідності проводити різницю між ними і традиційними членами Європейського Союзу, НАТО, остаточна ідентифікація в західномусуспільстві. Саме ці процеси роблять поняття «Центрально-Східної Європи» достатньо політизованим [2].

Потрібно також враховувати економічну інтеграцію країн Центрально-Східної Європи. Практика свідчить про те, що існує прямий зв'язок між станом національної безпеки держави та її економікою. У випадку, коли НАТО стає гарантом суверенітету, непорушності кордонів й територіальної цілісності держави, це безпосередньо впливає на її економічну стабільність та інвестиційну привабливість. Особливо значне збільшення рівня прямих зовнішніх інвестицій в економіку країн Центрально-Східної Європи відзначалося після вступу до НАТО [1].

Незважаючи на труднощі, з якими стикаються відносини ЦСЄ-НАТО, існують також можливості для співпраці. Однією з найбільш значущих можливостей є продовження модернізації збройних сил у регіоні. НАТО може

відігравати важливу роль у підтримці зусиль країн ЦСЄ щодо покращення їх обороноздатності, зокрема у сфері кібербезпеки.

Іншою можливістю є потенціал для розширення економічної співпраці між країнами ЦСЄ та державами-членами НАТО. Регіон має добре освічену та кваліфіковану робочу силу та є домом для кількох економік, що швидко розвиваються. НАТО може допомогти сприяти торгівлі та інвестиціям міжрегіоном та іншими державами-членами, що може призвести до посилення економічного зростання та стабільності.

Отже, була досягнута мета дослідження, а саме дослідити відносини між Центрально-Східною Європою та НАТО, включаючи виклики та можливості співпраці в майбутньому.

Підсумовуючи, варто сказати, що відносини між ЦСЄ та НАТО були важливими для підтримки миру, стабільності та безпеки в Європі. Хоча у відносинах існують проблеми, такі як напруженість у відносинах з Росією та розбіжність інтересів між державами-членами, існують також можливості для співпраці, зокрема у сферах оборонної модернізації та економічної співпраці. Для НАТО вкрай важливо продовжувати підтримувати країни ЦСЄ та співпрацювати з ними для вирішення цих викликів і використання можливостей для співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кіш Є. Концептуальні засади центральноєвропейськості: пошуки в собі і назовні. 17.02.2015 – URL: [http:// www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/2776](http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/2776).

2. Лешкович Н.О. Конструювання концепту «Центрально-Східна Європа» в історіографічних дискурсах XX – початку XXI ст.. URL: [file:///C:/Users/Dell/Downloads/13211-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-26057-1-10-20190703%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/13211-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-26057-1-10-20190703%20(1).pdf).

3. В. Остапчук В. Концепт «Центрально-Східна Європа» як геополітична реальність. Національний університет «Львівська політехніка». 2013. URL: http://eprints.oa.edu.ua/2327/1/Ostapchuk_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf.

4. Корнілова В.В. Економічний аспект євроатлантичної інтеграції країн Центрально-Східної Європи. Міжнародний університет фінансів, м. Київ. 2018. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2018/10.pdf.

Каштанов Федір Сергійович

*Магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВЗАЄМВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄС В ПОСТБІПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

Відносини між Україною та Європейським Союзом (ЄС) у постбіполярний період (після завершення холодної війни) були складними, але все ж з часом стали все більш стратегічними та партнерськими. Партнерство та співробітництво між Європейським Союзом та Україною є важливою складовою зовнішньої політики обох сторін.

Перші кроки в напрямі зближення між Україною та ЄС були зроблені в 1991 році, коли було підписано Партнерство та співробітництво між ЄС та Україною. З того часу було підписано кілька документів, що закріплюють зближення між Україною та ЄС.

Угода про партнерство та співробітництво (UPS) між Україною та Європейським Союзом була підписана 14 червня 1994 року у Люксембурзі і набула чинності 1 березня 1998 року. Ця Угода встановлювала правову основу для взаємовідносин між Україною та ЄС у багатьох галузях, включаючи політичні, економічні, соціальні, наукові, культурні та інші аспекти.

Основні положення UPS включали:

1. Створення механізмів для розвитку та зміцнення політичного діалогу між Україною та ЄС.

2. Розвиток торгівлі та економічного співробітництва між Україною та ЄС, включаючи зниження тарифних бар'єрів та забезпечення захисту прав інтелектуальної власності.

3. Підтримка реформ в Україні з метою зміцнення демократії, прав людини та ринкової економіки.

Також, було укладено чимало договорів щоби укріпити відносини між Євросоюзом і Україною, деякі з них:

1. Угода про торгівлю та співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством та його державами-членами (2002) – ця угода містить правила, що регулюють торгівлю між Україною та ЄС, включаючи зниження тарифів та бар'єрів для товарів та послуг.

2. Угода про співробітництво між Україною та Європейським Союзом на питання безпеки польотів цивільної авіації (2005) – ця угода має на меті забезпечення безпеки цивільної авіації шляхом встановлення спільних правил та процедур між Україною та ЄС.

3. Угода про участь України у програмі "Горизонт 2020" (2014) – ця угода встановлює правила участі України в програмі ЄС "Горизонт 2020", яка є найбільшою європейською програмою з фінансування наукових досліджень та інновацій.

4. Угода про асоціацію між ЄС та Україною (2014) – ця угода була підписана з метою поглиблення співпраці між Україною та ЄС у політичних, економічних та соціальних сферах. Угода також містить план здійснення реформ в Україні з метою наближення до стандартів ЄС (Набула чинності у 2017 році). Однією з ключових її складових є створення Зони вільної торгівлі (ЗВТ) між ЄС та Україною. ЗВТ між ЄС та Україною передбачає зниження або повне зняття митних тарифів на більшість товарів, що торгуються між сторонами, а також збільшення доступу до ринків послуг. Крім того, угода

містить положення про захист інтелектуальної власності, захист праці та дотримання норм екології.

Російська агресія проти України, яка розпочалася в 2014 році, мала значний вплив на відносини між ЄС та Україною. На початку конфлікту, ЄС негайно взяв участь в спільній реакції з урядами своїх держав-членів, що включала введення санкцій проти Росії.

У цілому, після російської агресії, відносини між ЄС та Україною стали більш тісними та дружніми. ЄС відіграв важливу роль у сприянні реформам в Україні та в підтримці її територіальної цілісності. Це стало можливим завдяки підписанню Угоди про асоціацію між ЄС та Україною у 2014 році, яка сприяла зміцненню політичних, економічних та культурних зв'язків між сторонами.

У рамках взаємодії між ЄС та Україною, було підписано кілька важливих угод та ініціатив:

- Візовий режим: У 2017 році було запроваджено безвізовий режим між ЄС та Україною. Це забезпечило більш вільний рух громадян між сторонами та сприяло розвитку туризму.

- Фінансова підтримка: ЄС надав значну фінансову допомогу Україні для підтримки її реформ та розвитку. Зокрема, було створено Механізм підтримки реформ в Україні (МІР), який забезпечує фінансову допомогу та експертну підтримку у впровадженні реформ в Україні.

Незважаючи на загальний позитивний тренд у відносинах між ЄС та Україною, існують також складнощі та проблеми, які необхідно вирішувати.

Однією з найбільших проблем є корупція в Україні. Незважаючи на реформи та зусилля з боку уряду та міжнародних партнерів, корупція залишається значним викликом для розвитку демократії та економіки в країні. Це може впливати на сприйняття України як надійного та привабливого партнера для інвесторів та бізнесу.

Ще однією проблемою є конфлікт на сході України, який триває з 2014 року та був спричинений агресією Росії. Хоча ЄС висловлює підтримку

суверенітету та територіальної цілісності України, конфлікт залишається нерозв'язаним та вносить певну невизначеність до відносин між країнами.

Також можуть виникати різні погляди на окремі питання між ЄС та Україною, такі як енергетика та візовий режим. Після введення безвізового режиму між ЄС та Україною в 2017 році зросла кількість українських громадян, які здійснюють міграцію до країн ЄС. Це створює тиск на міграційну політику деяких країн ЄС та може викликати негативну реакцію серед їх населення.

Україна стикнулася з питанням енергетичної залежності від Росії та прагне до зменшення цієї залежності шляхом розвитку власної енергетики та співпраці з іншими країнами. Однак, деякі країни-члени ЄС можуть бути зацікавлені в збереженні енергетичної залежності від Росії через різні причини, такі як економічні чи геополітичні інтереси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Інтернет ресурс. Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2002:068:TOC>
2. Інтернет ресурс. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/ukraine/>
3. "EU-Ukraine Relations: From Partnership to Association" Режим доступу: by Kataryna Wolczuk and Roman Wolczuk (2015) "EU-Ukraine Relations.

Калитка Сергій Сергійович

*магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

ЛОКАЛЬНІ ВІЙНИ В ПОСТЫПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

На сьогодні у світовому інформаційному просторі, а тим більше в інформаційному просторі України, без перебільшення, немає важливішої тематики за локальну війну. Водночас, у зв'язку із кардинальною зміною

основних векторів світової політики, руйнуванням базових основ міжнародного права, спричинених повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України, змінилося саме поняття «локальної війни». Світова спільнота зустрілася з принципово новими викликами й загрозами. Не лише в Україні, але і у багатьох інших регіонах світу спостерігається суперництво за території, вплив та ресурси, що загрожує спалахом локальних війн і воєнних конфліктів, які здебільш можуть мати форму збройного протистояння. З'ясування причинно-наслідкових зв'язків таких конфліктів дасть можливість визначити потенційні шляхи вирішення, а в довготривалій перспективі побудову дієвих механізмів попередження таких явищ, так як існуючі вже неодноразово довели свою неефективність.

Дослідженню локальних війн і воєнних конфліктів у постбіполярний період в контексті глобальних змін присвячено чимало наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних авторів (Б. Бернадський, В. Головченко, І. Рущенко, С. Сірий, П. Ткачук, О. Феденко, Ю. Бураковта інші). У той же час, дослідники обходять увагою поточні політичні та економічні тенденції перебуваючи у своїх дослідження в період між 1990 – 2014 роками. На сторінках праць як вітчизняних так і зарубіжних авторів більшість локальних війн ХХІ століття розглядається як глобальне протистояння у форматах: Схід – НАТО; росія – НАТО.

Особливістю цього дослідження в контексті історіографії є повне ігнорування наукових робіт російських авторів із вищезазначеної проблематики з причин їх політичної і соціальної заангажованості та суб'єктивності.

Метою дослідження є уточнення поняття локальна війна з урахуванням поточної ситуації, визначення характерних особливостей локальних війн у постбіполярний період, а також можливих шляхів їх вирішення чи попередження.

Проведене дослідження локальних війн кінця XX – початку XXI століття дозволяє здійснити узагальнення і зведення сутності останніх до кількох основних тез:

1. За слушним, на нашу думку, визначенням Б. Бернадського: «локальна війна — це війна за участю двох чи кількох держав, що ведеться в окремому районі з обмеженими цілями. Вона може стати результатом ескалації збройного конфлікту» [5; с.136]. Війна в Україні є одним із прикладів сучасної локальної війни. У той же час, зважаючи за масштаби бойових дій та коло у тій чи іншій мірі залучених до неї учасників, конфлікт має всі шанси стати регіональним, якщо вчасно не вдасться досягти його вирішення в межах чинного міжнародного права. Разом з цим, ситуація в Україні є не більше ніж вершиною айсбергу локальних воєнних конфліктів в усьому світі і нерозривно з ними пов'язана, адже за більшістю локальних війн XXI століття стоять одні і ті ж дійові особи, держави, які у той чи інший спосіб намагаються довести свій вплив на міжнародній арені у постбіполярному світі [8; с.132].

2. Безпосередні причини виникнення воєнних конфліктів у постбіполярний період можуть бути визначені як специфічні події, зміни та дії, що мають провокаційний характер та сприймаються іншими державами загрозою їх життєво важливим інтересам. Вони можуть бути класифіковані за окремими видами. Найважливіший з них — політичні акти, що зазвичай передбачають протести, погрози, звинувачування, ультимативні вимоги тощо [5; с.145]. Безперечно, ключовою подією у контексті поширення та подальшої видозміни локальних війн став розпад СРСР, який викликав глобальні міжнародні наслідки. З його крахом по суті припинилася «холодна війна», під знаком якої пройшло майже все повоєнне півстоліття. Пішов у історію поділ світу на два геополітичних центри. Розпалася «світова система соціалізму» разом з її визначальними структурами — Організацією Варшавського Договору та Радою Економічної Взаємодопомоги. Країни Центральної та Східної Європи отримали можливість самостійно визначати свої

зовнішньополітичні орієнтири, враховуючи насамперед власні інтереси, інтегруватися між собою та вступати до тих міжнародних спільнот, які найбільше відповідали б їхнім запитам. Таким чином, постбіполярна система сформувалася через зникнення однієї ворогуючої сторони, що фактично означає відсутність прямої загрози, але і відсутність тиску та контролю, що спричинило своєрідну анархію на певних територіях і призвело до появи нових загроз – збройних регіональних конфліктів (розпад Югославії, конфлікт в Північній Ірландії, загострення Нагірно-карабахського конфлікту, конфлікту на Сході України) [7; с.146]. Якби парадоксально це не звучало, але рівень безпеки у біполярний період був значно вищим, ніж в постбіполярний, адже кількість загроз тоді була набагато меншою, і їх спричиняли та контролювати менша кількість акторів. Відомо, чим менша залученість суб'єктів, тим більша ймовірність знаходження консенсусу.

3. У постбіполярний період суттєво змінилася система загроз, їх характер, тривалість, способи ведення локальних війн. Сучасні загрози асиметричні, вони надходять не тільки від держав як суб'єктів міжнародних відносин, а й від різних політично-військових угруповань. Їхні географічні та часові рамки не обмежені [4; с.340].

Нині ж міжнародні відносини усе частіше ускладнюються нетрадиційними формами агресії та конфліктів. Доказами цього є поширення ісламського фундаменталізму, агресія Іраку проти Кувейту, криваві битви в колишній Югославії, абхазько-грузинський конфлікт, війна Росії у Чечні тощо. Такі конфлікти у більшості випадків мають внутрішньодержавний характер, тобто являють собою громадянські війни. Локальні війни зазнають постійних змін. Двадцять років XXI ст. принесли з собою новий тип локальної війни – гібридну війну. Відбулося це в першу чергу через науково-технічний прогрес, зокрема у сфері озброєння та військової техніки. Як правило, локальна війна XXI століття – це зіткнення регулярних збройних сил країни з іррегулярними формуваннями, угрупованнями, загонами, які не визнають норм і правил ведення воєнних дій. В асиметричних відносинах сильний

партнер зазвичай не потребує застосування додаткових силових заходів для нав'язування власної волі [10; с.228]. Тому конфлікт часто відбувається в латентному вигляді, лише епізодично переходить в збройну фазу у формі жорстких і на перший погляд ірраціональних дій, зокрема терористичних актів. Такі дії є тим засобом з обмеженого арсеналу, за допомогою якого слабший партнер впливає (і потенційно перемагає) сильнішого [9, с. 36]. Власне, прикладом нетрадиційної війни (асиметричної, гібридної) вважають події у Лівані 2006 року. Проіранське терористичне угруповання «Хезболла» спровокувало збройний виступ Ізраїлю проти Лівану і змусило ізраїльтян змістити акцент у процесі прийняття рішення з військової площини у етичну та моральну, обирати між статутом, правом і мораллю [6, с. 25–27].

Військових фахівців у сучасних конфліктах та у подіях в Україні більшою мірою цікавлять свої професійні аспекти. Мова як раз і йде про війни нового типу, свідками якої ми всі є. Воєнні дії наступного покоління ймовірно будуть надзвичайно розосередженими і здебільшого не визначеними; межа поділу між миром і війною буде розмита аж до повного зникнення. Війна буде нелінійною в такій мірі що, цілком можливо, в ній будуть відсутні ідентифікації стосовно поля бою та лінії фронту [1, с. 221].

4. Розпад пост біполярного світу залишив по собі єдиного великого гравця локальних війн– Північноатлантичний Альянс (НАТО). У той же час, члени-країни НАТО мають власні геополітичні інтереси і часто діють усупереч стратегії Альянсу. Яскравим цьому прикладом може слугувати Туреччина в Українсько-російській війні. Формально існуючий ОДКБ на практиці виявився мильною бульбашкою, особливо на фоні заяв Казахстану щодо України, а також позиції Вірменії і росії у врегулюванні територіальних претензій з Азербайджаном. Такі світові гіганти як Китай та Індія зберігаючи відносний нейтралітет грають роль мовчазних спостерігачів, які, проте, можуть у будь-який момент стати як на один так і на інший бік у локальному конфлікті. Як і будь-який інший військовий конфлікт, локальні війни потенційно несуть світову небезпеку. Найбільшою і спільною для усього світу

загрозою залишається ядерна війна. А саме ядерна загроза від росії, Ірану та КНДР які зараз демонстративно нехтують міжнародними безпековими договорами у сфері ядерної зброї. У цьому контексті найбільше занепокоєння викликає те, що застосування ядерної зброї може бути використане проти країн, що мають без'ядерний статус для вирішення складних тактичних військових задач.

5. Проблема вирішення локальних війн залишається питанням номер один у кожному окремо взятому випадку. Створені після другої світової війни міжнародні інституції покликані вирішувати такі питання – безпорадні. За умов краху міжнародної безпекової системи, найчастіше надають право мирних домовленостей безпосереднім учасниками війни, залишаючи за собою можливість «висловити глибоку стурбованість», або « надати майданчик для перемовин». Загалом, саме у контексті проблеми локальних війн проблема недієздатності системи міжнародної безпеки стоїть найбільш гостро.

Питання «профілактики» локальних війн станом на тепер видається утопічним. Більшість аналітиків приходять до думки, що попередження війни можливе лише шляхом постійного нарощування військового потенціалу, що усвою чергу може призвести до виникнення потужної військової глобальної кризи, або декількох регіональних війн з накладенням одна на одну, що в результаті призведе до повної деформації поняття безпеки.

Підсумовуючи тези дослідження варто зазначити, що локальні війни у постбіполярний період стали важливим інструментарієм у зовнішній та внутрішній політиці багатьох світових держав. За їх допомогою вирішують не лише воєнні питання, але і ті, які лежать у політичній чи економічній площині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бураков Ю.В. Теоретичні аспекти класифікації локальних війн та збройних конфліктів сучасності/ Ю.В. Бураков// Локальні війни та збройні конфлікти сучасності. – м. Львів. – С.214-232.
2. Головченко В., Дорошко М. Гібридна війна Росії проти України : історико-політичне дослідження. – К.: Ніка-Центр, 2016. – 184 с.
3. Дяченко В. І., Цюрупа М. В., Шумський П. В. Міжнародне гуманітарне право: філософськоправова доктрина регулювання збройних конфліктів: Ч. І. Історія становлення. – К.: Сфера, 1999. – 128 с.
4. Іваницька О.П. Зовнішня політика країн Західної Європи та Північної Америки у постбіполярний період (1990-і – 2000-і роки). – К.: Слово, 2012. – 720 с.
5. Міжнародні конфлікти: курс лекцій / Б. В. Бернадський. — К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. – 366 с.
6. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна : погляд соціолога : монографія. – Х.: ФОП Павленко О. Г., 2015. – 268 с.
7. Сірий С.О. Особливості локальних війн і воєнних конфліктів в умовах глобалізації/ С.О. Сірий // Політичний менеджмент, 2007, №2. – С.144-154
8. Сірий С.О. Сутність понять «локальна війна» і воєнний конфлікт, та їх типологія/ С.О. Сірий // Політичний менеджмент, 2006, №4. – С.124-134
9. Тенденції розвитку форм і способів збройної боротьби в сучасних локальних війнах і збройних конфліктах: монографія / П.П. Ткачук, С.П. Мосов, О.П. Красюк та ін.; за ред. к.і.н. Г.П. Воробйова. – Львів: НАСВ, 2015. – 90 с.
10. Феденко О.В. Еволюція змісту сучасної війни / О.В. Феденко, В.В. Панасюк // Військово-науковий вісник. – Вип. 24. – Львів: НАСВ, 2015.– С. 219–230.

Шовкун Павло Олександрович

*магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ ПОЛЬЩІ В 1991-2023 РОКАХ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Протягом великої інтеграції, Польща сильно зосередила всі зусилля на трансформаціях внутрішньої політичної стратегії країни (провадження економічної, судової, інституційної та інших реформ), а також на розбудові співпраці на регіональному та міжнародному рівнях (участь у Вишеградському об'єднанні, вступ до НАТО, співпраця у рамках Веймарського трикутника тощо). Аналіз розвитку Польщі свідчить, що саме по собі членство в ЄС не створює гарантій економічного розвитку або зростання добробуту, а лише відкриває для цього можливості, які необхідно зуміти використовувати.

Республіка Польща є однією з найрозвинутіших держав сучасного світу, вона входить до складу НАТО, а також є членом Європейського Союзу. Будучи постійним членом Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, Польща безпосередньо залучена у процес обговорення та прийняття рішень з основних проблем світової політики. Комплексний аналіз зовнішньої політики Польщі з виділенням її основних напрямів, а також історичних передумов та основ співпраці є необхідним для оцінювання подальшого розвитку зовнішньої політики країни. Зовнішня політика держави багато в чому унікальна і є прикладом класичної дипломатичної гри, заснованої на балансуванні між інтересами двох глобальних лідерів – США та Європейського союзу. Лише за такого підходу Варшаві вдається відстоювати свої національні інтереси, не поступатися суверенітетом в очах громадської думки (що важливо для внутрішньої політики) та впливати на світові політичні процеси. На наш погляд, складно робити прогнози щодо політичного майбутнього Польщі. З одного боку, можна перерахувати цілий набір досить очевидних ризиків, які можуть значно погіршити становище

країни на світовій арені у зв'язку з економічними та фінансовими потрясіннями, закінчуючи небезпекою втручання та ехо втілення військової агресії одного з близьких сусідів росії. З іншого боку, Республіка Польща завжди мала особливе відношення до європейської інтеграції і зневажала будь-які серйозні проекти – чи то зона Євро, чи Шенгенські угоди. Польща залишається у складі НАТО і всі важелі впливу на європейську безпекову політику у неї зберігаються.

Мета дослідження полягає у проведенні аналізу впливу зовнішньої політики та вивчення передумов зовнішньополітичних чинників та процесів розвитку Польщі.

Історія зовнішньої політики вважає, що міжнародні системи мають парадигму в етапах свого розвитку. Розвиток відносин між Польщею та Україною в другій половині 1998 році мав тишу в внутрішньо-економічному процесі. Новий режим перетинання Українсько- Польського кордону мав взаємний характер у розв'язанні щодо питання перетинання та поховання у Галичині, та антикризових економічних і політичних рекомендацій для України. Під час концепції зародження інтеграції до Європейського простору має болючий характер для України, але не в той час як для Польщі відкриваються двері з безвізовим режимом та приєднання країни до Шенгенської угоди.

Отже, основною метою зовнішньополітичної діяльності РП по завершенню «холодної війни» стало формування позитивного іміджу країни за кордоном, вступ до ЄС та подальший розвиток співпраці із США. Для цього, протягом 1990-2000-х років, була створена потужна як інституційна, так і нормативно-правова база, а також залучені інститути громадського суспільства та публічна дипломатія. весь час перебування Польщі в орбіті впливу СРСР слід характеризувати фактично майже повною відсутністю самостійності у зовнішніх відносинах, а перші можливості для самостійної позиції з'являються лише після 1989 року.

В 1990-1991 рр. офіційна влада стала реалізовувати дану геополітичну

парадигму, яка на практиці вилася у політиці «двох шляхів». Тим самим Польща розбудовувала білатеральні відносини зі своїми ще радянськими сусідами для того, щоб, з одного боку, не допустити на своїх кордонах неконтрольованих подій, з іншого – зберегти нормальні відносини з Москвою. Проте поступово ідеї «великої Польщі» почали поступатися ідеям євроатлантизму, завдяки чому й були закладені підвалини вступу Польської держави спочатку до НАТО, а потім і до Європейського Союзу. Тим самим відбулася переорієнтація польського суспільства на європейські цінності, доступ до яких, з огляду на існуючу геополітичну ситуацію, був закритий впродовж всієї другої половини 20 ст. Згодом після набуття Польщею членства в НАТО та ЄС основними зовнішньополітичними пріоритетами держави стала політика недопущення геополітичного домінування РФ в регіоні. Окремо слід згадати про трансформацію зовнішньополітичних відносин Польщі із міжнародними інституціями. Після отримання державою членства в НАТО та ЄС, в польському суспільстві розгорнулася широка дискусія щодо розбудови подальшої стратегії геополітичних прагнень Польської держави.

Але, незважаючи на часто системні відмінності у поглядах, всі політичні сили змогли дійти згоди та весь час, аж до вступу Польщі до Євросоюзу у 2004 році, зберігали свою вірність задекларованій євроінтеграційній ідеї. Союзу нових членів, керівництво організації ухвалило тільки після аналогічного рішення НАТО (прийнятому на саміті у Мадриді в липні 1997 року) Безпосередньо сам процес розвитку євроінтеграційних відносин Польщі з ЄС можна умовно поділити на три етапи:

1) розвиток співпраці Польща – ЄС у питанні формування стратегії «розширення на Схід» (фактично перевірка готовності Польщі взяти на себе членські обов'язки) – 1995–1997 рр.;

2) переговорний процес Варшава – Брюссель (приведення державних інституцій Польщі у відповідність європейським інституційним критеріям та стандартам, поглиблення співпраці) – 1997–2004 рр.;

3) повноправне членство в Європейському Союзі (перегляд зовнішньополітичних та внутрішньополітичних стратегій та орієнтирів розвитку, утвердження Польщі в якості повноправного членства ЄС) – з 2004 року.

Зважаючи на хронологію процесу реалізації Польщею інтеграції до Північноатлантичного Альянсу, у його розвитку доцільно виокремити три основні етапи:

1. Початок інтеграції (1995-1997 рр.). В цей період з'являються перші конкретні успіхи у двосторонній співпраці НАТО – Польща. При цьому обидві сторони намагалися шукати конструктивні рішення та надавати реальні пропозиції щодо взаємного зближення.

2. Розгортання переговорного процесу Польща – НАТО (1997-1999 рр.). Цей період характеризується напруженою клопіткою роботою польської дипломатії, як по лобюванню інтересів держави перед членами Альянсу, так і процесом досягнення відповідності законодавчої бази, військової сфери вимогам та критеріям членства в Північноатлантичному Альянсі.

3. Реалізація комплексної стратегії інтеграції Польщі в НАТО, як повноправного члена Альянсу. В цей період йде трансформація зовнішньополітичних стратегій та пріоритетів, в першу чергу безпекової політики, та адаптація держави до нових геополітичних реалій.

Для набуття членства в Європейському Союзі, Польщі знадобилось приблизно 15 років. Найважливішими подіями даного процесу варто вважати підписання Європейської угоди про асоціацію (1991 р.), яка поклала початок систематичному діалогу Польщі з ЄС, а також сприяла соціальним перетворенням у країні; Оформлення Польщею офіційної заяви щодо членства в Євросоюзі (1994 р.); початок офіційних перемовин між сторонами (1998 р.); вступ Польщі в ЄС (2004 р.). Протягом періоду інтеграції, Польща максимально зосередила всі зусилля на трансформаціях внутрішньої політики країни (провадження економічної, судової, інституційної та інших реформ), а також на розбудові співпраці на регіональному та міжнародному рівнях. Для

досягнення членства в ЄС і НАТО, Республікою Польща було успішно виконано ряд завдань, які так само стоять і перед Україною, таких як: реформи промисловості і сільського господарства; значні реформи економіки і центрального банку, значне зниження рівня безробіття і багато іншого. Також важливим стали повна реконструкція збройних сил для відповідності стандартам НАТО; адаптація національного законодавства РП до законодавства ЄС; створення сучасної системи національного захисту відповідно до стандартів ЄС і НАТО, а також своєчасна адаптація до нових викликів і загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Банахевич Ю. Polexit: чи загрожує Польщі вихід з ЄС? // Укрінформ. – 26.11.2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3143546-polexit-ci-zagrozue-polsi-vihidz-es.html> (дата звернення 02.03.2021)
2. Басараб М. Б. Досвід європейської інтеграції Польщі: перспективи для України: автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.01 „Теорія та історія політичної науки” / М. Б. Басараб. – К., 2004.
3. Бочаров С. В. Шлях Польщі до Європейського Союзу : моногр. / С. В. Бочаров. – Донецьк: ДНУ, 2011.
4. Демчишак Р. Особливості євроінтеграційного процесу у Польщі: внутрішньополітичний та зовнішньополітичний виміри // Політичні науки. – 2015.
5. Європейський Союз: інституційно-правові основи та функціонування: навч. – метод. посіб. / І. А. Грицяк, О. Ю. Оржель, М. Є. Чулаєвська та ін.; за заг. ред. І. А. Грицяка. – К. : НАДУ, 2009.
6. Колодко Г.В. Куда идет мир: политическая экономия будущего; [пер. с польск. Ю. Чайникова]. – М. : Магистр, 2014.

7. Мармазов В. Є. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції: навч. посіб. В. Є. Мармазов, І. С. Піляєв ; за ред. акад. НАН бУкраїни Ю. С. Шемшученка. – К. : ВД "Юрид. книга", 2000.

8. Стрельцов В. Ю. Законодавча основа прав та обов'язків Європейської Спільноти та держав-членів : навч. посіб. / В. Ю. Стрельцов ; за заг. ред. М. Бойцуна, Я. Мудрого, О. Рудіка. – Х. : ХНАДУ, 2009.

9. Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій. Вип. II. – Луцьк, Терен, 2019.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бровко Альона Григорівна – старший викладач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, кандидат історичних наук, старший викладач

Гончарова Софія Олександрівна – студентка I курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Давиденко Юрій Миколайович – доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, кандидат історичних наук, доцент.

Дудка Раїса Анатоліївна – доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, кандидат історичних наук, доцент.

Калабіна Крістіна Вадимівна – студентка I курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Калитка Сергій Сергійович – магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Каштанов Федір Сергійович – магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Коноз Максим Вікторович – студент I курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Кучменко Елеонора Миколаївна – професор кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, доктор історичних наук, професор

Михайленко Галина Миколаївна – доцент кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету, кандидат історичних наук, доцент.

Мицик Лариса Миколаївна – доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, кандидат історичних наук, доцент.

Прудько В'ячеслав Олександрович – доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, кандидат історичних наук, доцент.

Роцин Ігор Володимирович – магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Хоменко Інна Анатоліївна – магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя.

Школьник Руслан Сергійович – студент IV курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Шовкун Павло Олександрович – магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Наукове видання

**КРАХ СОЦІАЛІЗМУ В КРАЇНАХ
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА ПРОБЛЕМИ
ПОСТКОМУНІСТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ**

Збірник матеріалів

Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції

25-26 квітня 2023 року

Технічний редактор – І. П. Борис

Верстка, макетування – А. В. Новгородська

Видання друкується за авторським редагуванням

Підписано до друку 13.07.2023 р.
Гарнітура Times New Roman
Замовлення №

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 3,50
Ум. друк. арк. 4,76

Папір офсетний
Ел. видання

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3А
(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.